Innhold:

FAMILIEBESKATNING

BOLIGOVERSKUDD I OSLO

ENERGIPROGNOSER

NYTT FRA NSF

OMSETNING AV BOLIGER

ØKONOMER OG SAMFUNNSENGASJEMENT

VELFERDSTEORI OG MILJØPOLITIKK

INNTEKTENE I JORDBRUKET

DEBATT

BOKANMELDELSE

SOSIALØKONOMEN

4. APRIL 1976 ÅRGANG 30.

TELEVERKET SØKER:

Forsker/stipendiat

ved Televerkets forskningsinstitutt (TF), Kjeller.

Aktuelle arbeidsområder vil være studier og utvikling av:

— metoder for konstruksjon av administrative informasjons- og styringssystemer
— metoder for planlegging og teknisk/økonomisk analyse av telenett.

For begge arbeidsområder vil det være ønskelig med kjennskap til EDB og innsikt i utvikling og anvendelse av matematiske metoder og modeller.

Arbeidet er prosjektorientert og vil foregå i samarbeid med andre fagenheter i Televerket.

Arbeidsoppgavene er krevende og vil gi gode muligheter for faglig utvikling.

Søkere må ha kompetanse innen minst ett av de ovenfor nevnte arbeidsområder og ha eksamen fra høyskole eller universitet (siviløkonom, sosialøkonom, cand. real, sivilingeniør eller lignende).

Nærmere opplysninger ved forskningssjef H. Bothner-By eller forsker B. Stave i telefon (02) 73 01 20.

Forsker:	Lønnstrinn 20—24	Kr. 76.172/96.352
Stipendiat:	Lønnstrinn 17—18	» 64.142/67.672

Herfra trekkes 2 % pensjonsinnskudd.

Det er ett års prøvetid før fast tilsetting.

Søknad med rettkjente avskrifter av attester og vitnemål sendes innen 8. mai 1976 til:
TELEDIREKTORATET,
Postboks 6701 St. Olavs plass, Oslo 1.

4 | 76

APRIL

SOSIALØKONOMEN

Redaksjon:

Finn R. Førsund
Tor Kobberstad
Knut Arild Larsen
Leif Asbjørn Nygaard

●

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen
Kjell Fiskvik
Nils Tørje Furunes
Kristen Knudsen
Tore Vermund Knudsen
Jan Erik Korsæth
Ole Jørgen Mørkved
Tore Sager
Steinar Strøm
Aina Uhde
Per Halvor Vale
Stein Østre

SOSIALØKONOMEN
Utgitt av
Norske Sosialøkonomers
Forening
Formann:
Dag Bjørnland

●

Utkommer med 10 nummer pr. år og sendes gratis til foreningens medlemmer.

●

Sekretariat:
Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon 20 22 64

Abonnementpris kr. 80,—
pr. år. Enkeltnummer kr. 9,—

INNHOLD

Leder:
Skattlegging av familier. 3

Aktuelle kommentarer:
TORMOD ANDREASSEN:
Boligoverskudd i Oslo om få år. 4

TORE V. KNUDSEN:
Offentlige energiprognoser — Gjettverk eller teori? 6

Nytt fra NSF. 8

Artikler:
LARS GULBRANDSEN OG ULF TORGERSEN:
Prisforskrifter for boligomsetning i Oslo. 9

Mangler sosialøkonomene samfunnsengasjement? 17

ARILD HERVIK:
Velferdsteori og miljøpolitikk. 23

Inntektene i jordbruket. 29

Debatt:
— Mer om nytte-kostnadsanalyser. 32

— Energiprisene 34

— Nordisk investeringsbank 34

Bokanmeldelse. 35

Manuskript med innledende resymé sendes Norske Sosialøkonomers Forening, Storgt. 26 IV, Oslo 1 (tlf. 20 22 64). Artikler, kommentar- og/eller debattinnlegg må være redaksjonen i hende senest den 10.de i måneden før utgivelsen.

Norges Eksportråd

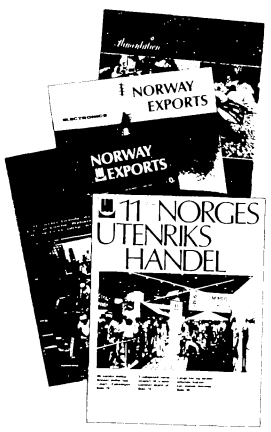

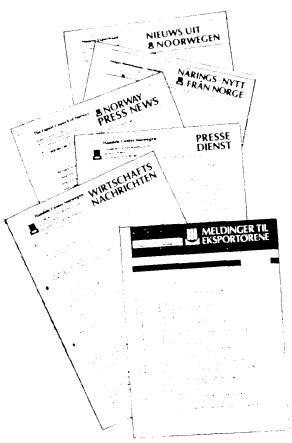

Verdien av Norges eksport utgjør idag nær 50% av bruttonasjonalproduktet. Det vil si at vi selger halvparten av våre varer og tjenester til utlandet, hvilket setter oss i stand til å importere fra andre land i tilsvarende grad.
Norsk næringsliv består av noen få relativt store bedrifter og en mengde små og mellomstore bedrifter. Deres muligheter for å drive et systematisk eksportarbeid varierer sterkt. Norges Eksportråd er opprettet for å støtte bedriftenes eksportvirksomhet og å samordne felles eksportfremstøt overfor utlandet.
170 personer og kontorer i 20 land står til bedriftenes rådighet. Tjenestene er gratis, da Eksportrådet finansieres ved en eksportavgift på 3/4 promille på alle eksporterte varer.

Markedsføring

Norges Eksportråd har tre markedsavdelinger; en avdeling for industrilandene i Vest-Europa og Nord-Amerika, en for statshandelsland og en for oversjøiske land. Saksbehandlerne i industrilandsavdelingen har ansvar for én eller flere bransjer, mens de to andre avdelingene er geografisk oppdelt.
Saksbehandlerne virker som eksportkonsulenter for de norske firmaer som ber om assistanse.

Messer og kampanjer

For å etterkomme den voksende interesse for internasjonale messer og kampanjefremstøt, tilrettelegger og gjennomfører Eksportrådet ca. 50 forskjellige arrangementer hvert år. Disse omfatter fellesdeltagelse på utenlanske messer, «Norske uker» og salgskampanjer, delegasjonsreiser, symposier o.l.

Presse og publikasjoner

Eksportrådet driver et omfattende arbeid overfor utlandet for å presentere Norge som den avanserte industrinasjon det er. Det sendes regelmessig ut nyhetsmeldinger og artikler om norsk næringsliv til nyhetsmedia i en rekke land, og utenlandske journalister inviteres til Norge. Tidsskriftet «Norway Exports» kommer ut seks ganger i året på engelsk, tysk og fransk og dekker de vesentligste eksportbransjer.

«Meldinger til eksportørene»

Hver uke sender Eksportrådet gratis en bulletin «Meldinger til eksportørene» til ca. 3000 registrerte eksportører. Bulletinen inneholder opplysninger om toll- og importbestemmelser, forretningsforespørsler, anbudsinnbydelser o.s.v. For de enkelte bransjer utarbeides det også spesialbulletiner under navnet «Markedsnytt».

«Norges Utenrikshandel»

«Norges Utenrikshandel» er landets eneste spesialtidsskrift for utenrikshandel og utgis månedlig. Bladet bringer nyheter og orienteringer fra eksportmarkedene, opplysninger om finansiering, kredittbetingelser, juridiske spørsmål o.l.

Norges Eksportråd har dessuten avdelinger for toll og statistikk, for juridiske spørsmål og for opplæring og generell veiledning.

Norges Eksportråd
Drammensveien 40
Oslo 2
Tlf. 11 40 30

til eksportørenes tjeneste

Skattlegging av familier

Etter nærmere to års arbeid har utvalget til å utrede familiebeskatningen lagt fram sin innstilling. Utvalget har basert seg på at ektefellebeskatningen og skattlegging i forbindelse med barn ikke kan vurderes isolert fra skattlegging av personer i andre typer hushold. Utredningen gir derfor en bred drøfting av personbeskatningen, mens forslagene om endringer i hovedsak gjelder skattleggingen av barnefamilier.

Forslagene i utredningen synes å ha to formål. For det første inntektsutjevning til fordel for barnefamilier med lave og middels inntekter. For det andre en klarere markering av at ektefeller skal betraktes som selvstendige individer ved skattleggingen.

Utvalget foreslår en omlegging av reglene for ektefellebeskatning. Hovedregelen er i dag at ektefeller lignes under ett, men med en adgang til særskilt ligning. I stedet foreslår utvalget en modifisert individbeskatning. Ektefellers inntekt skal alltid lignes særskilt, og alle har rett til et personfradrag i skatten, enten de har inntekt eller ikke. Hvis en ektefelle ikke har inntekt, eller har for lav inntekt til å benytte skattefradraget fullt ut, kan dennes fradrag helt eller delvis trekkes fra i inntektstakerens skatt. Denne ordningen vil erstatte nåværende skatteklasse 2 med særfradrag for forsørgelse. Vi kan ikke se noen vesentlig innvendinger mot å følge prinsippene i utvalgets forslag på dette punkt.

De foreslåtte prinsippene for inntektsutjevning til fordel for barnefamiliene er også interessante. Her er foreslått flere endringer, og det legges stor vekt på at ektefellene stilles likt ved utbetaling av tilskudd. Ordningen med hustrufradrag og fradrag for enslige forsørgere for utgifter til stell og pass av barn foreslås avløst av et omsorgsfradrag. Dette tenkes delt likt mellom foreldrene, og det utbetales som fradrag i skatten. Når en av foreldrene ikke har skattbar inntekt, er det foreslått at omsorgsfradraget utbetales kontant. Videre foreslås en øking av barnetrygden og at denne utbetales på samme måte som omsorgsfradraget.

Vanskelighetene ved å gjennomføre utvalgets konkrete forslag til omfordeling er at dette blir meget kostbart. Utgiftene for staten i form av økte overføringer eller reduserte skatteinntekter vil bli flere milliarder kroner pr. år. Enten må da statens utgifter til andre formål reduseres, eller skatteleggingen av andre grupper enn barnefamiliene må skjerpes. Vi antar finansieringen må skje ved økt skattlegging av forbrukerne, og vi vil regne med at innkrevingen må gi store vanskeligheter.

Utvalgets forslag om at fradrag skal gjøres i skatt i stedet for i inntekt er til fordel for skattytere med lav inntekt, slik at det vil bidra til en inntektsutjevning, hvis ikke samtidig progresjonssatsene korrigeres. Også finansieringen av utgiftene kan tenkes som ledd i en slik utjevning, f.eks. ved en økt progressiv direkte beskatning. Dette er delvis illustrert i et av utvalgets beregningsalternativer, men ingen av alternativene gir full finansiering av forslagene om omsorgsfradrag og økt barnetrygd. Økt skattlegging av høye inntekter kan neppe frambringe så store beløp som her kreves, og marginalskatten vil måtte heves også på forholdsvis vanlige inntekter. Dette er for tiden neppe noen realistisk finansieringmåte.

Hvis da utvalgets forslag skal finansieres ved indirekte skattlegging, vil dette kreve en betydelig økning av satsen for merverdiavgift eller særavgiftene. Heller ikke dette gir noen enkel og tiltalende finansiering, og det vil bli meget vanskelig for regjeringen å foreslå en sterk opptrapping av disse avgiftene over kort tid.

Når tiltak for omfordeling og utjevning blir betydelige i beløp, må disse bli følbare for de grupper som skal bære utgiftene. I dette tilfelle blir netto omfordeling i alt vesentlige å belaste enslige personer og barnløse ektepar med alminnelige inntekter. Om finansieringen da skjer ved direkte eller indirekte skattlegging, blir av mindre betydning. Fra disse gruppene må vi vente at den politiske motstanden mot utvalgets forslag vil komme.

Vi kan vanskelig tenke oss at det vil være aktuelt med så stor omfordeling som utvalget har antydet over noen få år. Men de prinsippene for skattlegging av familier som utvalget har pekt på er av stor interesse. Utredningen er derfor først og fremst et utgangspunkt for å diskutere i hvilken retning endringer i familiebeskatningen nå bør gå. Utvalget har også selv pekt på at de foreslåtte endringene eventuelt bør innføres gradvis.

AKTUELLE KOMMENTARER

BOLIGOVERSKUDD I OSLO OM FÅ ÅR

AV

TORMOD ANDREASSEN

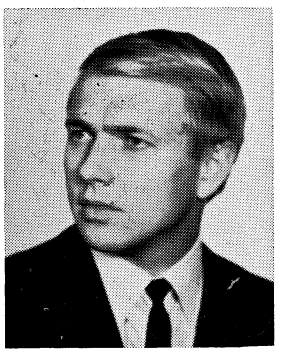

Finansrådmannen for Oslo har nettopp lagt frem kommuneplanen for perioden 1976—85. Planen er samtidig en fylkesplan og en generalplan og den er lagt frem i en periode med nedgang i folketallet i Oslo. Fødselsoverskuddet har vært svært lavt de siste årene og kombinert med en forholdsvis stor netto utflytting har dette ført til en årlig nedgang i folketallet de siste to—tre årene på 4 000. I kommuneplanen er det satt opp som en hovedmålsetting å stanse nedgangen i folketallet, men som det heter: «En har likevel ansett det som riktig å bruke Statistisk Sentralbyrå's befolkningsfremskrivning, alternativ II som grunnlag for planleggingen i de enkelte sektorer». Nå er det imidlertid en allerede noe foreldet fremskrivning det her refereres til, nemlig den som ble lagt frem i 1972. Siden den gang er det skjedd vesentlige endringer i de faktorer som ble lagt til grunn for denne fremskrivingen. Fruktbarheten har vært sterkt synkende, og allerede i 1973 lå fruktbarheten under det nivå som var lagt til grunn i kommunens benyttede alternativ II. Samtidig har flyttestrømmen endret seg i ganske stor grad. Byrået har derfor lagt frem en ny fremskrivning. Tabellen nedenfor viser forskjellen mellom de to fremskrivningene.

Oslo	1.1. 1975*	1980	1985	1990
Fremskrivningen 1972, alt. II	465 337	447 580	434 378	423 874
Fremskrivningen 1975,				
— høyt alternativ	465 337	437 758	419 327	404 409
— lavt alternativ	465 337	434 212	413 119	395 725

*) Registrert folkemengde.

Den nye fremskrivningen gir altså en forskjell i folketallet i 1985 på mellom 15 og 20 000. Dette vil igjen si et betraktelig redusert boligbehov. Ser vi hele Oslo/Akershus-regionen under ett gir fremskrivningen da følgende endring i folketallet i forhold til folketallet ved begynnelsen av 1975 (815 809).

Oslo og Akershus	1980	1985	1990
Fremskrivning 1972, alt II	+ 40 721	+ 62 280	+ 82 292
— høyt alternativ	+ 3 496	+ 4 550	+ 5 833
— lavt alternativ	÷ 4 708	÷ 10 938	÷ 16 819

Fylkesordføreren i Akershus, Thorleif Løken, sier da også i et intervju med Aftenposten 4. mars, at befolkningsutviklingen i de to fylkene kan gi en konfliktskapende konkurransesituasjon dersom det ene fylket setter som mål å få en større del av den totale befolkningsmengde innenfor sine grenser enn det nabofylket kan akseptere. Løken uttaler ikke noe om hva Akershus kan akseptere, men det er helt klart at mye av det fylkesplanarbeid og generalplanarbeid som nå foregår i Akershus bygger på fortsatt vekst i folketallet som igjen er basert på utflytting fra Oslo. Det ligger derfor an til mye uenighet i tiden fremover hvor ganske sikkert krav om bruk av statlige virkemidler blir reist.

I første rekke vil befolkningsutviklingen i Oslo (og Akershus) få konsekvenser for etterspørselen etter boliger. Oslo hadde ved utgangen av 1975 460 000 innbyggere og omkring 214 000 boliger[1]). Sammenligner vi da med folke- og boligtallet i 1967, da folketallet i Oslo var på topp, er folketallet redusert med 30 000 og antallet boliger økt med 30 000. Dette har selvfølgelig ført til betydelig bedring i boligforholdene de siste årene. Spørsmålet er nå om ikke boligmarkedet for Oslo sett under ett om meget kort tid er i balanse[2]) og at det derfor bare er få år til det også i Oslo blir stående tomme leiligheter[3]) i et etterhvert betydelig omfang. Dette vil selvfølgelig avhenge av hvor fort boligbyggingen i Oslo tilpasses befolkningsutviklingen (eg. tilbudet tilpasses etterspørselen). I kommuneplanen er det lagt opp til en boligproduksjon på 3 500 — 3 800 leiligheter pr. år i årene fremover til 1985. I figur 1 er det tegnet opp antallet boliger en da vil få i Oslo frem til 1985 hvis vi forutsetter samme år-

1) Boligtallet er beregnet ved å ta utgangspunkt i antall boliger iflg. NOS Folke- og boligtelling i 1970 (196 441), nybygging i perioden 1971—1975 slik det fremgår av NOS Byggearealstatistikk for de enkelte årene (21 212) er lagt til og det er trukket fra den samme årlige avgangen i årene 1971—1975 som en hadde i perioden mellom folketellingene i 1960 og 1970 (828 pr. år).

2) Boligmarkedet er et sammensatt marked og selv i dag finnes det nok et overskudd i visse delmarkeder (dvs. større tilbud enn etterspørsel og hvor det ikke er noen prisreaksjonsmekanismer som på kort sikt klarerer markedet).

3) Ut over en ønsket boligreserve (p.g.a. flyttinger, forventninger etc.)

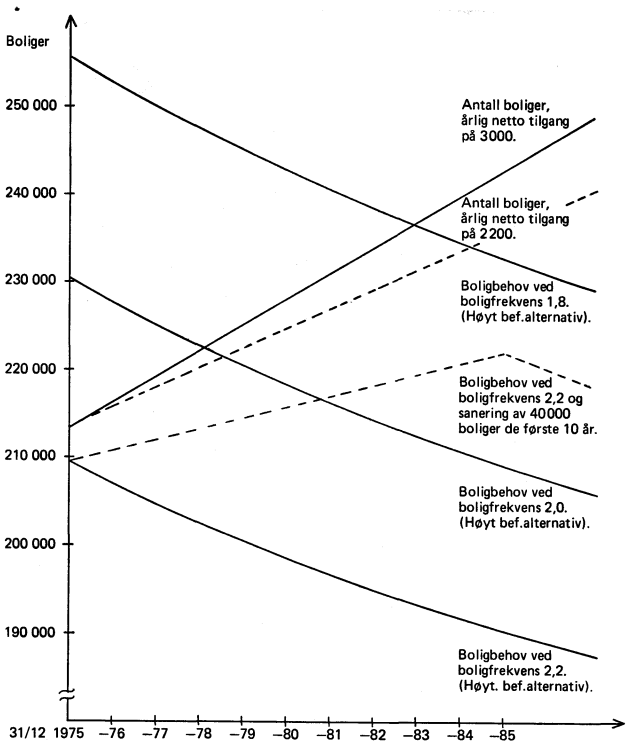

Kilder: Folketellingene 1960 og 1970. Statistisk årbok 1975.
Byggearealstatistikk for årene 1961–1975.
Framskriving av folkemengden 1975–2000.

Fig. 1. Boliger og boligbehov i Oslo.

lige avgang (p.g.a. sanering, sammenslåinger, bruksendring, endringer i boligreserven m.v.) i årene fremover som vi hadde mellom 1960—1970. (Det er grunner som taler for både mer og mindre årlig avgang i tiden fremover[4])). I samme figur er det også tegnet inn fire forskjellige boligbehovskurser forutsatt befolkningsutviklingen det høyeste fremskrivningsalternativ gir. En boligfrekvens på 2,2 vil si at det er 2,2 personer pr. bolig som dessuten var frekvensen for Oslo for 1975. En slik frekvens er selvfølgelig et svært forenklet mål for boforholdene, den tar f.eks. ikke hensyn til størrelsen på boligen eller familiestørrelsen m.v. I en situasjon med lettere tilgang på boliger enn i 1975 vil ganske sikkert frekvensen reduseres, hvor mye er vanskelig å ha noe sikker formening om, men den er i dag allerede lav både nasjonalt og internasjonalt regnet. I 1970 var det gjennomsnittlig vel 2 personer pr. familie i Oslo. Oslo har spesielt mange ettromsboliger (omkring 45 000 i 1970), men til gjengjeld er svært mange av familiene en-personfamilier (47,3 % i 1970). I figuren det derfor tatt med en kurve hvor det er regnet ut hvor stort boligbehovet vil være hvis en regner med at boligbehovet økes med 32 000 (= 40 000 — 800 × 10) i de nærmeste 10 årene. Figuren viser da at ved en boligfrekvens på 2,2 og en *ekstra* sanering, sammenslåing el.lign. på over 30 000 boliger vil det i Oslo i 1985 være et boligoverskudd på mellom 15 000 og 25 000. Nå er det vel grunn til å tro at såvel boligbygging som befolkningsutviklingen kan ta andre veier, men trolig trenges det da sterke virkemidler og mer langsiktig planlegging. Det lover ikke godt at Oslo kommune i sin nylig fremlagte kommuneplan bygger på foreldede tall og at presset mot utflytting av statsinstitusjoner bare øker samtidig med at også hovedkontoret til industribedrifter beliggende utenfor Oslo foreslås flyttet.

Helt til slutt kan det være grunn til å referere at kommuneplanen selv mener at tanken om at knappheten på boliger bestemmer befolkningsutviklingen i et område er en tvilsom antakelse.

En fortsatt sterk boligbygging i Oslo vil med den befolkningsutviklingen vi nå er inne i, føre til et stort boligoverskudd om få år. Tiltak med sikte på å begrense fraflyttingen fra Oslo vil ramme Akershus i første rekke slik at det da vil oppstå boligoverskudd for hele området under ett.

[4])Bl.a. vil desentraliseringspresset mot næringsliv og offentlig virksomhet kunne føre til betydelig redusert kontorplassbehov i Oslo og foruten overskudd på kontorplasser(!) vil dette også redusere antall bruksendringer. Økt innsats for utbedring av eldre leiligheter vil trekke i samme retning.

OFFENTLIGE ENERGIPROGNOSER — GJETTVERK ELLER TEORI?

AV

TORE V. KNUDSEN

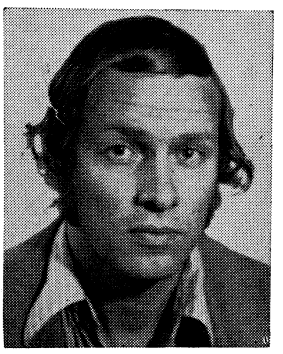

Energi er en svært sentral «vare» i alle moderne industrisamfunn. Så også i vårt land, der diskusjonen om energiforsyningen stort sett har dreid seg om tempoet i utbyggingen av landets vannkraft. År om annet investeres det omlag 3 milliarder kroner i elektrisitetsforsyningen. Ved siden av å trekke på ressurser i form av arbeidskraft og kapital, beslaglegger kraftutbyggingen deler av den frie natur. En rekke inngrep må dessuten betraktes som irreversible. På denne bakgrunn er det særlig viktig at beslutningsunderlaget er solid.

Et helt sentralt element i dette underlaget er prognosene over forbruket til såkalt «alminnelig forsyning» (grovt definert som forbruket unntatt det som går til kraftkrevende industri). Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen (NVE) har nylig lagt fram nye prognoser for utviklingen i denne forbrukergruppe. Siden prognosene avviker betydelig fra de som er offentliggjort bl. a. i St. meld. nr. 100 (1973—74), Energiforsyningen i Norge i fremtiden, og dessuten har en særdeles stor avstand mellom «høyt» og «lavt» alternativ, er det av betydelig interesse å se noe nærmere hvordan de er bygd opp.

«Alminnelig forsyning» er delt opp i 6 undersektorer:

a Treforedling
b Alminnelig industri og bergverk
c Tjenesteytende virksomhet
d Boligoppvarming
e Alminnelige formål unntatt boligoppvarming
f Jernbaner og sporveier

I sektorene *a*—*c* er det regnet med proporsjonalitet mellom sektorens bruttoprodukt og dens energiforbruk. I sektorene *d* og *e* er det gitt et skjønnsmessig anslag der ulike faktorer trekkes inn i vurderingen. Utviklingen i den samlede befolkning, boligbehovet og bruttonasjonalproduktet er viktige størrelser i denne sammenheng. For sektoren *f*, som betyr relativt lite, er det gitt en enkelt prognose basert på sektorinformasjon. Det er umiddelbart klart at dette mildt sagt er en svært grov modell med store usikkerhetsmomenter. I det følgende skal jeg peke på noen iøynefallende svakheter ved dette opplegget.

Sektoroppdelingen må åpenbart være altfor grov. Ser vi f. eks. på sektoren «alminnelig industri og bergverk», omfatter denne en rekke industribransjer med høyst forskjellig forholdstall bruttoprodukt/energiforbruk. Avhengig av hvilken bransje som vokser, vil dette forholdstallet derfor endre seg over tid for sektoren som helhet. Enkle regneeksempler med noen ulike — men fullt mulige — vekstrater for de forskjellige bransjer, viser totalt forskjellig energiforbruk ved samme produktvekst i sektoren sett under ett. Også sektoren «treforedling» består av flere bransjer, slik at samme problem i en viss utstrekning vil gjøre seg gjeldende her. I tillegg kommer det generelle problem at det alltid vil være en rekke forholdstall produkt/energiforbruk som fremstår som «like sannsynlige» ved estimeringen.

Som kjent måles bruttoproduktet i tjenesteytende sektorer ved de lønninger som betales. Å postulere en stabil sammenheng mellom disse og energiforbruket synes meget lite tillitvekkende. De færreste tror vel at en statsfunksjonær forbruker mer energi på jobben selv om han rykker opp et lønnstrinn eller to i regulativet.

Der vekstrater for BNP og ulike sektorprodukter legges til grunn for prognosene, hentes disse fra MODIS- og MSG-kjøringer. Dette er vel og bra, men en kan da lure på om det ikke ville vært et metodemessig pluss å legge til grunn modellframskrivningene for boligkonsumet i energiprognosene for sektoren «boligoppvarming». Dette ville i hvert fall sikret konsistens mellom utviklingen i boligkonsumet og produksjonen i byggevareindustrien, noe dagens prognosemetode ikke garanterer uten videre.

Prisene kommer inn i prognosemodellen på en svært utilfredsstillende måte. Det finnes overhodet ikke etterspørselsfunksjoner. Forbrukernes reaksjoner på endringer i de relative priser er ikke formelt innebygget. På tentativt grunnlag er det derfor gjort antagelser om hvor stor andel av det samlede energiforbruk i en sektor som dekkes av elektrisitet, respektive olje. Dette er det punkt i prognosemetoden der den skjønnsmessige vurdering får helt avgjørende utslag, f. eks. innen sektoren boligoppvarming. Mye av forskjellen mellom prognosene i St. meld. nr. 100 og NVE's siste prognose, skyldes nettopp problemene med å vurdere husholdningens reaksjon på endringer i de relative priser olje/elektrisitet. I tillegg er det også gjort grove forutsetninger om spare-effekter ved relativt høye priser.

Ved et så grovmasket opplegg blir myndighetenes utsagn om å «satse på energiøkonomiserende tiltak» stående i et ganske grelt lys. Det er ikke mye rom for handlingsparametre her, og en endring i f. eks.

elektrisitetsavgiften vil forsvinne i usikkerheten. Etter min vurdering burde det i denne sammenheng være mye å vinne ved å ta i bruk en formell, matematisk modell med etterspørselsadferd.

Ved de prognosemetoder som brukes, fremstilles det som svært viktig å korrigere seg fram til «normale» temperaturforhold i utgangsåret. Meg bekjent er dette en svært stokastisk variabel (dersom det ikke med sikkerhet kan fastslås at vi f. eks. går mot en ny istid). Ved en skikkelig estimering av etterspørselsfunksjoner ville det stokastiske restledd i prinsippet tatt vare på dette problem.

Det går som en rød tråd gjennom prognosene at det er best å være på den sikre siden. Det oppfattes som særlig kostbart for samfunnet dersom det skulle bli en viss knapphet på elektrisitet. At det koster å holde en så høy grad av leveringssikkerhet som tilfellet er i el-forsyningen, er tydeligvis ikke vurdert. Det skulle derfor være interessant å se hva det ville koste å kutte ut enkelte typer leveranser i tilfelle temporær kraftmangel. Både i deler av boligmassen og innen treforedling er det mulig å bruke olje i stedet for elektrisitet. Kostnadene ved eventuelt å stoppe enkelte smelteovner i den kraftkrevende industri burde også kunne anslås.

Dertil kommer at det i selve definisjonen av kraftbegrepet i prognosene er innebygget en betydelig sikkerhet. Det forutsettes at selv i et såkalt «bestemmende år», som er det 4. dårligste vannår i en 30 års periode, skal alle behov dekkes. Dvs. at en må ha en nærmest usannsynlig kombinasjon av lite nedbør, streng kulde og høy-konjunktur dersom kraftmangel skal oppstå. Økende samkjøring av vannkraftverkene og introduksjon av varmekraft (f. eks. gjennom import fra Sverige/Danmark) vil minske avstanden mellom produksjonen i et middels og et «bestemmende» år. En forskjell vil det likevel alltid være; antagelig svarende til 1—2 års utbygging. Så det kan nok fortsatt ventes stor eksport av såkalt «tilfeldig kraft» til Sverige.

At usikkerheten må bli svært stor ved de eksisterende metoder, skulle forhåpentligvis gå fram av det jeg allerede har anført. I og for seg bekreftes dette inntrykk ved bare å betrakte ytterpunktene for NVE's siste prognose, som er på 50 og 61 TWh (terrawatt-timer) i 1980. Årlig bygges det ut omlag 3 TWh i Norge. Usikkerheten svarer altså til 4 års utbygging. Satt på spissen betyr dette at man i dag er usikker på hvorvidt det er nødvendig å drive kraftutbygging i ett eller alle fem årene fram til 1980! Konklusjonen må derfor bli at prognoseapparatet trenger en gjennomgripende modernisering. Det dreier seg tross alt om store verdier og beslutninger av stor betydning for det norske samfunn.

Botswana er et av Norges hovedsamarbeidsland i Afrika. I flateinnhold er landet noe større enn Frankrike, men har bare ca. 650 000 innbyggere. Fedrift er viktigste næringsvei for befolkningen, men landet har også betydelige mineralforekomster.

Den norske bistanden til Botswana har vært konsentrert om helsevesen og transport- og kommunikasjonssektoren.
Det arbeider for tiden ca. 40 NORAD-engasjerte fagfolk i landet.

Statistiker til Botswana

Ledig engasjement innen Statistisk Sentralbyrå i Botswana skal besettes med erfaren økonom.

Arbeidsoppgavene medfører ansvar for videreføring og utvikling av byråets løpende statistikk spesielt i forbindelse med nasjonalregnskapet.

Søkere må ha høyere statistisk utdannelse og erfaring fra administrasjon og prosjektledelse innen fagområdet.

Erfaring fra utviklingsland vil være en fordel.
Gode engelskkunnskaper er nødvendig.

Tjenestested: Gaborone
Kontraktsperiode: 2 år
Tiltredelse: Høsten 1976
Søknadsfrist: 3. mai 1976

Nærmere opplysninger om byråets arbeid, engasjement, arbeidsoppgaver og søknadsskjema, fås ved henvendelse til NORAD, Personellkontoret, Postboks 8142, Oslo-Dep., Oslo 1, eller telefon (02) 46 18 00, linje 172 eller 255.

NORAD
Direktoratet for utviklingshjelp

NYTT FRA NSF

Økonomi

I forrige nytt fra NSF (nr. 2 1976) gjennomgikk vi hovedpostene i regnskapet for 1975. Beløpet for egenkapitalen omfattet da sikringsfondet som i alle år har kommet med i foreningens regnskap. Dette fond har imidlertid foreningen ingen disposisjonsrett over. Det tilhører fagforeningen og forvaltes av et eget fondsutvalg. Hovedstyret har i sitt arbeid med å bedre opplysningsverdien i budsjett og regnskap seinere vedtatt å skille ut sikringsfondet fra foreningsregnskapet. Derved går egenkapitalen ved utgangen av 1975 ned til 114 000 kr. Av dette beløp er 50 000 kr. bundet i pantobligasjon, slik at den likvide kapital utgjorde 64 000 kr. Med foreningens nåværende aktivitetsnivå er denne driftskapital noe for snau til å kunne jevne ut alle likviditetsvariasjoner, men i den nåværende økonomiske situasjon er det ikke grunn til å regne med noen bedring i likviditeten på kort sikt.

Fortsatt gjennomfører vi et moderniseringsprogram for kontorlokalene og sekretariatsarbeidet som vil binde midler også i 1977. Forutsetningene for budsjettene for inneværende år holder, selv om annonseinngangen til tidsskriftet er noe svakere enn opprinnelig antatt. Vi arbeider imidlertid med opplegg til et annonsefelttog som vi håper og tror skal bringe resultater på sikt.

Administrasjon

I forrige nytt fra NSF opplyste vi at sekretariatet burde styrkes med ytterligere en medarbeider på deltid. Foreningens budsjett tillater dette når vi utviser spesielt stor økonomisk forsiktighet i de øvrige disposisjoner. Foreningens nye medarbeider heter Turid Holt-Jacobsen. I tillegg til generelle sekretariatsoppgaver skal hun spesielt arbeide med kursvirksomhet og med tidsskrift.

Mens sekretariatet hittil har vært bemannet bare de fire første dagene i uken vil det for fremtiden alltid være en medarbeider til stede på vårt kontor mandag—fredag. Om sommeren vil fortsatt gjelde den nåværende ordning at kontoret er stengt i juli og at det er noe redusert bemanning de siste to uker i juni og de første to uker i august. Turid Holt-Jacobsen vil arbeide i gjennomsnitt et par dager i uken. De andre to medarbeidere i sekretariatet Karin Gulichsen og Anne Halvorsen er også deltidsansatte, så foreningen bidrar i høy grad til samfunnets tilbud om deltidsansettelse.

Kurs og møter

Foreningens annet kurs våren 1976 gjennomføres i disse dager og innbydelsen til det tredje og siste kurs våren 1976 er under utsendelse.

Tirsdag 30. mars ble det holdt medlemsmøte hvor et panel med direktør Juul Bjerke, professor Leif Johansen, direktør Hermod Skånland og ekspedisjonssjef Arne Øien vurderte de nasjonale og internasjonale konjunkturer. Møteoppslutningen var en av de beste på flere år og sprengte fullstendig kapasiteten i vårt tradisjonelle møtelokale. Den 4. mai avholder vi vårens siste medlemsmøte, denne gang også som paneldiskusjon og i samarbeid med studentforeningen. Tema er virkninger av pris- og inntektsoppgjøret. Uken etter, den 11. mai, holdes klubbaften. Den forrige var såpass godt besøkt at vi forsøker igjen. Det er mulig at klubbaftenen nå er så godt innarbeidet i foreningens tilbud at vi regelmessig kan satse på noen slike i hvert semester.

Dag Bjørnland

Prisforskrifter for boligomsetning i Oslo

AV
NAVF-STIPENDIAT LARS GULBRANDSEN
OG
PROFESSOR ULF TORGERSEN,
INSTITUTT FOR STATSVITENSKAP,
UNIVERSITETET I OSLO.

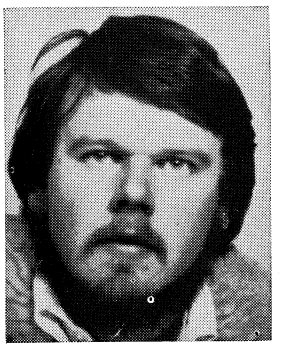

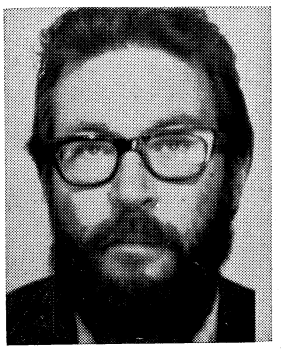

Et av virkemidlene i boligpolitikken i Oslo etter annen verdenskrig har vært regulering av prisen på boliger gjennom maksimalprisbestemmelse bygget på takstplikt. En har i tillegg hatt regler som begrenser borettshaverens frie omsetning av boligbyggelagsleiligheter. Disse reglene berører ikke alle boligtyper likt, og grensedragningen mellom de regulerte boligene og de øvrige, samt en rekke unntak for bytter, skaper problemer for regelverkets legitimitet. Riktignok viser et omfattende empirisk materiale at det er en klar majoritet som støtter reguleringene, men det er også betydelige minoriteter som tar avstand fra ulike deler av dem. En svært stor del av omsetningen av boliger i Oslo foregår i strid med prisbestemmelsene og andre reguleringer av nevnte art: våre overslag antyder ulovlig pris i minst tre av fire tilfelle. Såvel omfanget av som den sosialt skjeve fordelingen av disse overtredelsene gjør det meget vanskelig å hevde at tiltaket har hatt noen særlig effekt i den ønskete retning. En viktig forutsetning for tiltaket må derfor ligge i dets rituelle karakter: det bekrefter verdier snarere enn å styre atferd.

1. Et reguleringsforsøk

Et av virkemidlene i boligpolitikken i Oslo kommune etter annen verdenskrig har vært reguleringen av omsetningsverdien for boliger. Få boligpolitikere ville vel gi dette virkemidlet noen særlig høy rang; det synes å være en utbredt oppfatning at nyproduksjon av boliger representerer et langt viktigere tiltak i retning av å «løse Oslos boligproblem». Men om en kanskje ikke tillegger tiltaket så stor betydning er det samtidig temmelig klart at det har vært oppfattet som et svært nødvendig supplement. Akkurat hva som har vært grunnen til dette er ikke helt klart, men det ser ut som om tiltaket trekker veksler på såvel forestillinger om en gunstig økonomisk virkning av prisbestemmelsene, som en sterk følelse av at disse bestemmelsene egentlig bare fastsetter regler som er selvsagte.

Skillet mellom individualmoralisme og økonomiske resonnementer er — som vi senere i artikkelen skal behandle i større detalj — langt fra avklaret: reglene symboliserer både sterke følelser om at «ingen skal berike seg på andres boligbehov», og oppfatninger om at det nevnte regelverk bildrar til lavere priser og jevnere fordeling av boligmassen mellom ulike inntektsgrupperinger. Dette har igjen ført til at tiltaket, selv om, eller kanskje særlig når, det ikke har vært særlig effektivt, ikke har blitt sett på som et mindre tjenlig redskap, men snarere har ført til krav om at en måtte få «mer» av det, at tiltaket i større grad måtte få tenner og klør. (Se Kommunalråden for bolig- og miljøspørsmål.)

Artikkelforfatterne har som et ledd i studiet av atferd på boligmarkedet kommet til å reflektere over og samle inn et ikke ubetydelig materiale av relevans for vurderingen av prisforskriftenes funksjon. Det dreier seg om forskjellige typer materiale: en survey-undersøkelse av unge familier i Oslo som vi gjennomførte i 1971 (Gulbrandsen og Torgersen, 1971, Gulbrandsen 1972), en mere omfattende studie i 1972, med to supplerende surveyer i Kristiansand og Ålesund i 1973 (Gulbrandsen og Torgersen, 1974, Gulbrandsen og Torgersen, 1975 I), en opinionsundersøkelse blandt et tverrsnitt av Oslobefolkningen i 1974 (Gulbrandsen og Torgersen, 1975 II), samt en sekundæranalyse av et omfattende Gallup-materiale fra tida 1964 til 1975 (Gulbrandsen og Torgersen, 1976). I tillegg til dette har vi trukket veksler på en del hovedoppgaver som er skrevet innenfor boligseminaret ved Institutt for statsvitenskap (Riis, Tufte, Wilhelmsen).

Denne artikkelen er en kort og summarisk sammenstilling av en del hovedfunn fra disse undersøkelsene, men inneholder også enkelte mere løst funderte overveielser, hvor data mere er å se som et springbrett enn som et solid fundament. Disse refleksjonene dreier seg dels om forutsetningene for tiltakets posisjon, og dels om dets virkninger, uten at vi har brukt denne inndelingen direkte ved disponeringen av stoffet.

Artikkelen er organisert slik at vi etter denne innledningen (1) går nærmere inn på de ulike regelsystemer for ulike typer boliger (artikkelen begrenser seg til omsetning og utelukker regler som regulerer leie) i (2). Vi drøfter så en del grunner for at takstsystemets legitimitet har klare begrensninger (3), og gir i (4) en oversikt over kontrollapparatets omfang og muligheter, sammen med annen tenkelig begrensning på lovlig adferd: individuelle moralske hemninger. Deretter, i (5), presenteres noen data om overtredelsenes omfang og enkelte individuelle korrelater til ulovlig adferd, mens vi i (6) forlater den rene presentasjon av data og spekulerer noe friere over enkelte utilsiktede konsekvenser av tiltaket, virkninger som likevel kan ha vært en vesentlig grunn for at tiltaket er kommet og er blitt stående.

2. *Boligtyper og regelverk*

Emnet er altså *omsetning* av boliger hvor eiendomsrett og borett på en eller annen måte er knyttet sammen. Denne boligmassen omfatter selveide hus og leiligheter, aksjeleiligheter og borettslagsleiligheter (innskuddsleiligheter). Omtrent halvparten av Oslos husstander bor i en av de nevnte typer: folketellingen av 1970 oppgir 12% for selveierformen og 38% for den «kooperative» formen: aksjeleiligheter og andelsleiligheter. En slik begrensning av emnet ville ha vært egenartet om det var spørsmål om en analyse hvor prisdannelsen var det sentrale: det ville vel da knapt vært naturlig å utelate utleiemarkedet. For våre formål er dette hensynet mindre vesentlig.

Slik reguleringene er utformet er de imidlertid forholdsvis ulike for de forskjellige undergruppene av boliger.

Den individuelle *selveierform* er lokalisert til et marked med tilnærmet fri prisdannelse. Svært mye av omsetningen synes å foregå via profesjonelle private boligformidlere (advokater og eiendomsmeklere). Her gjelder som eneste regulering prislovens paragraf 18, som sier at prisen ikke skal være urimelig, en formulering som er såpass vag at vi antar omsetning skjer til priser ensbetydende med markedsprisen. Tradisjonelt har formen vært tilknyttet eneboliger, men i de senere år har også en del såkalte selveierleiligheter i flerfamiliehus dukket opp, med lovhjemmel i Lov om sameie fra 1965. Disse leilighetene har hvert sitt nummer i eiendomsregisteret, og er altoverveiende finansiert på individuell basis via det private kredittmarked. De øvrige eierformer er organisert på en mer kollektiv basis. Finansieringen er dels individuell i form av hver beboers innskudd, men hovedtyngden av produksjonskostnader er skaffet til veie ved et felles lån. Hver av husstandene eier en aksje eller en andel i et felles boligselskap eller borettslag, en eiendomsrett til helheten som ifølge de juridiske formuleringer gir rett til å leie en bolig av selskapet eller laget. Dette noe kunstige skillet mellom hva som eies og hva som leies er i utgangspunktet langt fra uproblematisk, og analyser vi har foretatt tyder på at innehavere av slike boliger i økende grad opplever eierretten som koblet til den fysisk avgrensbare leilighet, et forhold som kanskje synes å være innlysende når disse andeler eller aksjer ikke kan selges uten at retten til å bebo den spesielle leiligheten det dreier seg om, overdras samtidig. (Gulbrandsen og Torgersen, 1976.)

Figur 1. *De ulike boligformers reguleringsmessige status.*

		Forkjøpsrett: Ja	Forkjøpsrett: Nei
Pris-takst:	Ja	OBOS/USBL	private borettslag/ mindre aksjeleiligheter
	Nei		større aksjeleiligheter/ selveier

Innen denne gruppe boliger er de regulerende bestemmelser av varierende omfang. Aksjeleiligheter med over 130 kvadratmeter boflate er ikke takstpliktige, og er derfor markedsmessig på linje med selveierformen. (Grensen var inntil 1/3 1975 100 kvadratmeter.)

Aksjeleiligheter under denne størrelse skal omsettes ifølge den *takst* som bestemmes av Oslo Prisnemd, men innehaveren står fritt til å velge ut sin kjøper. De samme bestemmelser vil stort sett gjelde for *andelsleiligheter i private borettslag* (borettslag som ikke er tilknyttet noe boligbyggelag).

Andelsleiligheter i borettslag tilknyttet boligbyggelag, vil for Oslos vedkommende først og fremst bety borettslag tilknyttet *OBOS*. I tillegg til takstplikt gjelder her *forkjøpsrettsregler*. En andelseier som flytter fra en OBOS-leilighet skal ifølge reglene selge leiligheten tilbake til OBOS for takst. At denne regelen ikke gjelder unntaksfritt, er et viktig forhold vi senere skal drøfte.

Hovedtrekkene i reguleringen kan oppsummeres i figur 1.

Tabell 1 viser de ulike formers absolutte og relative fordeling i Oslo pr. 1970. Vi har ikke tall som differensierer aksjeleiligheter etter størrelse, slik at kategori nr. 2 også inneholder boliger som er lokalisert til markedet med fri prisdannelse.

Nå kan vi ikke gi noen direkte oversikt over volumet av omsetningen på det frie marked, men omfanget på det skjermete marked vi vet noe om, på grunn av takstplikten: tabell 2 gir data fra 1948 til 1975, med den modifikasjon at OBOS-leiligheter fra før 1959 var holdt utenfor prisreguleringen og omsatt til leilighetspapirenes pålydende, samt at takst for bytter ble opphevet fra februar 1971 og takstgrensen i 1975 hevet fra 100 til 130.

Tabell 1. *De ulike eierformers fordeling.*

1. Selveier	23801	24%
2. Privat borettslag/Aksjeleilighet	29719	30%
3. OBOS	41989	42%
4. Ungdommens selvbyggerlag (USBL)	3546	4%
	99055	100%

Dette skulle gi hovedtrekkene av prisreguleringens formelle sider. Vi får en situasjon med to markeder; noen boliger er legalt lokalisert til et marked med fri prisdannelse, mens resten er lokalisert til et marked der prisen er regulert. Mens kjøpekraft antas å være viktigste faktor på friprismarkedet, vil det på det regulerte marked være andre forhold som betinger muligheter. For boligbyggelagenes vedkommende vil f.eks. tilbakelagt ventetid i boligkøen være avgjørende for muligheten til å få kjøpt bolig, både hva angår nyproduksjon og de eldre boliger som blir ledige som følge av forkjøpsreglene.

Forsøket på å holde disse to markedene klart adskilt fra hverandre betyr at en legger vekt på å hindre at det som er goder på det ene markedet konverteres i goder på det andre, f.eks. at ventetid i OBOS-køen konverteres i penger, eller at en leilighet som er ervervet innenfor det skjermende marked selges på det frie. Det forhold at dette forsøket ikke absolutt konsekvent er gjennomført, men at visse typer konvertering, f.eks. via bytter, er tillatt, er et av de forholdene som gjør at disse bestrebelsene får en særlig interesse, og møter særlige vansker.

3. Takstsystemets legitimitet: noen begrensninger.

På det generelle plan eksisterer det en alminnelig støtte til de fleste av de tiltakene som er nevnt under(2). En rekke undersøkelser viser dette: det er en majoritet for et strengt og moralistisk standpunkt, i alle fall blandt relativt unge mennesker. (Gulbrandsen og Torgersen, 1974 pp 83—88, 1975 I pp 159—60) Denne generelle legitimiteten har imidlertid åpenbart en rekke sprekker, og disse medfører vesentlig begrensninger i virkemidlets slagkraft og betydning.

En av disse begrensningene ligger i et vanlig og utbredt problem, nemlig i «oversettelsen» av moralske forestillinger til juridiske ordninger. Det vil her forsåvidt alltid være en viss avstand, og rettsreglene vil alltid gå et stykke utover de i og for seg fundamentale moralforestillingene som de ofte bygger på og er raffineringer av. Men denne avstanden kan være større eller mindre. Om vi f.eks. tenker på reglene om fysisk vold, er det neppe grunn til å tro at straffelovens overveielser er særlig annerledes enn godtfolks måte å tenke på, og forestillinger om forsett, overlegg, osv. finnes hos legmann før de finnes i regelverket. Men på det feltet som vi her skal behandle, er det neppe et så nært forhold mellom sentiment og bestemmelse: det finnes nok tanker om at folk ikke bør «betale blodpris» eller at en ikke bør «utnytte folks vanskelige stilling» osv., men dette gir ofte liten konkret hjelp. I de tilfelle hvor folk ønsker å bevege seg innenfor lovens ramme og holde på takst og bestemmelser, trenger de således prismyndighetenes hjelp til å vite hva de bør være indignert over eller lovlydige overfor, og blir ofte overrasket over takst. Jussen trenges for å gi lovlydigheten retning og innhold, snarere enn bare til å gi den en liten oppussing og formalisering.

Tabell 2. *Antall aksje- og andelsleiligheter taksert av Oslo Prisnemd i perioden 1948—1975.*

Periode	Gjennomsnitt pr. år
1948/50	210
1951/53	308
1954/56	452
1957/58	773
1959*)	1519
1960/62	2027
1963/65	2644
1966/68	3083
1969/70	3495
1971*)/72	3216
1973/74	3975
1975*)	4574

*) Reglene for hva som er takstpliktig ble endret i 1959, 1971 og 1975. Før 1959 ble ikke OBOS-leiligheter taksert av prisnemnda. I februar 1971 ble takstplikt ved bytter opphevet, og i 1975 ble grensen for takstplikt øket fra 100 til 130 m². For å få effekten av disse regelendringer illustrert, er ikke periodeinndelingen i tabellen helt konsekvent gjennomført.

Men også utover dette eksisterer det problemer. For folks oppfatninger på dette punktet er ikke bare vage, selv om vagheten som nevnt kan være viktig og representere en viss begrensning i legitimiteten. Ofte kan forestillingene være klare nok, feilen er bare at de er så mangfoldige og gjensidig motstridende at det er meget vanskelig å utforme noe takstsystem som med noen rimelighet kan gjøre alle disse forestillingene til lags samtidig. Noen forestillinger om hva leiligheter bør koste er knyttet til forestillingen om at ingen bør tjene på leiligheter. Andre er knyttet til forestillingen om at verdien av dem bør holde tritt med prisnivået, noe de neppe gjør etter de eksisterende takstregler, som opererer med meget små indeks-multiplikatorer. Atter andre forestillinger — uansett hva slags premisser de nå måtte bygge på — har åpenbart meget store vansker med å forstå at store leiligheter må koste mer enn små: vår 1972-survey viste betraktelig motstand mot slike tanker, og regnet med at leiligheter burde være billige og koste omtrent det samme, uansett hvor i byen de lå, hvor moderne de var, eller hvor store de var. (Gulbrandsen og Torgersen, 1974 p 95, Gulbrandsen og Torgersen, 1975 I pp177—183.) Det er neppe grunn til å tro at denne forvirringen er et uttrykk for klare og greie gruppefronter. Mye av den må skyldes at enkeltindivider skifter syn meget raskt og i takt med forholdsvis enkle manøvrer på boligmarkedet, er vage på dette punkt, eller med stor styrke mener to motstridende ting samti-

dig, for eksempel på et litt ulikt generalitetsnivå, slik at motsetningen ikke oppleves særlig plagsom for den som har alle disse meningene i det samme hodet.

Bortsett fra disse to mer generelle problemene er det mer spesielle sider ved takstsystemet som åpenbart støter mot forholdsvis generelle forestillinger om hva som er rett og rimelig.

Den ene anstøtsstenen er reguleringsbestemmelsenes og det tilknyttede takstsystemets brudd på oppfatningn av at like ting bør koste like mye. På to punkter inneholder prisreguleringssystemet elementer som her skaper vanskeligheter. Reguleringene er f.eks. begrenset til objekter under en viss størrelse, mens de som er over denne størrelsen er underlagt fri prisdannelse, som nevnt i (2). For en som er eier av en leilighet som i størrelse ligger like under grensen, og som vil skaffe seg en som ligger like over vil det altså være nødvendig å selge sin leilighet til takst, men kjøpe den nye til langt høyere pris. Dette fører til at prisgapet blir langt større enn en med noen rimelighet ville si tilsvarer ulikheten i realverdier. At en kan komme rundt dette problemet ved å bytte skal vi her ikke se på, for dette understreker bare vårt neste hovedpoeng. Det andre punktet er knyttet til det forhold at leilighetens finansieringsform er vesentlig for takstplikt. Igjen fører dette til at leiligheter som for kjøper vil fortone seg som nøyaktig like bra og brukende vil koste svært ulikt om han holder seg til lov og regler. Det nyeste på dette feltet, rettsvesenets motvilje mot å oppfatte prislovens § 18 som et forsøk på å påvirke prisnivået, og tilbøyelighet til å oppfatte den utelukkende som en generell bestemmelse som er rettet mot avvik oppad fra markedspris — altså bare tilfelle hvor kjøper har vært utrolig dum — skjerper dette legitimitetsproblemet (se dom referert i *Arbeiderbladet* 17. jan. 1976).

Den andre anstøtstenen er knyttet til bruddet på forestillingen om betydningen av transakjonsresultatet heller enn transaksjonsformen er vesentlig. La oss ta et eksempel. Det er fra 1971 ikke noe krav om takstplikt ved direkte bytter. Dersom herr A og fru B derfor bytter to leiligheter som de oppfatter som like bra men som er taksert forskjellig, vil de derfor kunne gjennomføre denne operasjonen uten at noen av dem lider av noe tap eller gevinst utover dette og uten å kollidere med noen lovbestemmelse. Om de derimot *selger* disse leilighetene til hverandre via tredjemenn, så vil det for den ene påløpe en gevinst og for den andre et tap svarende til takstdifferansen. Dette systemet betyr at bytter er mer egnet enn salg til å kombinere lovlydighet med ikke å tape den faktiske markedsverdien, noe som dermed favoriserer de som alt er vel etablert på boligmarkedet; dette er neppe helt lett å forstå for tilhengere av transaksjonsformens irrelevans. Et noe liknende forhold kan en registrere i det som for OBOS gjelder som et vesentlig kriterium for å fastslå ulovlighet av bytte, nemlig lengden av botid i tilbyttet leilighet. Om et bytte er fiktivt eller reelt avgjøres ikke etter sluttresultatet, men etter selgers intensjon dokumentert ved om vedkommende har byttet til seg et «varig boforhold» (et noe tøyelig begrep). Dette kan sette grenser for en transaksjon som ikke ville føre til større fordeler for selger enn et rent bytte. Men det hindrer ikke at en temporær erhvervelse av en leilighet for en måned aksepteres som i orden, selv om dette bare er et trinn på veien i en større transaksjonskjede.

Trolig er det reaksjonen på slike forhold —sammen med enkle egeninteresser — som er forutsetningen for de begrensningene i oppslutningen om prisreguleringene som en kan spore selv på det generelle plan. Ikke ubetydelige minoriteter dissenterer fra hovedtankene i hele prisreguleringen. Ca. 1/3 av våre unge intervjuobjekter finner det forståelig at selgere forlanger mer enn takst, og enda flere finner årsakene til dette rimelige og lett forståelige. Eller for å ta et annet punkt: vel synes et flertall at selv mindre overtredelser av prisbestemmelsene i form av underbordetbetaling kvalifiserer til betegnelsen «hushai», men en fjerdedel ville reservere denne betegnelsen for prisovertredelser hvor taksten måtte være overskredet med 40.000,— kroner. (Gulbrandsen og Torgersen, 1974, pp 86—87, 1975I, p 161).

Minoritetsstandpunktet er imidlertid i stor utstrekning et privat standpunkt, mens majoritetsstandpunktet stadig finner talsmenn blant politikere og støttes i pressen, ikke sjelden i forbindelse med oppslag om ulovligheter som påstås å være daglig kost, men gis en sensasjons spalteplass og typer. Når dette mer avslappete minoritetsstandpunktet — som synes å være mere utbredt hos de som har vært gift i fem år enn hos nygifte — erverves til fortrengsel for det strengere, henger det vel ikke minst sammen med endringer i status fra boligsøker og/eller leier til status som eier: det strenge standpunktet er koblet til en kjøperstatus og forsvinner eller modifiseres ettersom denne forlates. Siden dette standpunktet er oppfattet som rettet mot selger har kjøper heller ikke noe problem med å legimitere eget avvik fra normen med en tvangssituasjon, som selgeren har ansvaret for og makten i.

4. Offentlig kontrollsystem og individuelle hemninger.

Gitt ikke ubetydelige motiver for å overtre prisbestemmelsene er det to faktorer som enkeltvis eller i fellesskap kan avholde den enkelte fra å involvere seg i ulovlige transaksjoner, *det offentlige kontrollsystemet* og *den enkelte kjøper/selgers hemninger*. Hvor effektive er disse to faktorer når det gjelder å holde omsetningen innenfor lovens ramme?

Kontrollapparatet er knapt særlig sterkt utbygd. Prismyndighetene bruker, da det er krav om takst ved omsetning av en meget stor gruppe boliger (se 2.) en svært stor del av sine ressurser på denne oppgaven. Som en så i tabell 2 hadde antallet takster øket ganske kraftig i etterkrigstida.

Nå kunne en i og for seg hevde at et begrenset kontrollapparat bare var en naturlig konsekvens av det forholdsvis lille antall saker som blir bragt inn for prismyndighetene. For de siste årene var nemlig antall klager over uregelmessigheter vedrø-

rende overdragelser disse: 1971:7, 1972:3, 1973:15, 1974:25, 1975:15. Når en så er klar over at det usedvanlig «store» tallet i 1974 kan skyldes aktiviteten til et enkelt bystyremedlem som så seg lei på prismisbruk, er tallene ennå mer påfallende, og det kunne isolert sett tolkes dit hen at overtredelser var relativt sjeldne. Det er jo vanskelig å si at myndighetene drukner i saker, noe som lett kunne ha vært tilfelle om det hadde forekommet utallige situasjoner hvor enkeltes rettsoppfatning kolliderte med andres ønsker om gevinst, selv om apparatet var aldri så svakt utbygd.

Det kan imidlertid tenkes at det høye komplikasjonsnivået ved slike saker er blitt kjent for publikum og på den måten har redusert antallet anmeldelser. Det eksisterer atskillig uklarhet om hva som er ulovlig for hvem, og hvem som vil bli rammet hvordan, dersom sakene blir oppklaret. Det er også en svært komplisert sak å dokumentere slike ulovligheter på en for domstolene overbevisende måte. Politiet har all grunn til å tro at slike saker vil kreve atskillig arbeid, og normalt meget små resultater, og er derfor tilbøyelig til å tolke reglene slik at de ikke overlesses med slikt arbeid. (Kommunalråden for bolig- og miljøspørsmål pp 17—22.) Et tilsvarende problem eksisterer innen OBOS med å se til at byttereglene overholdes, en oppgave som er overlatt borettslaget der selgeren bor. Borettslagsstyret kan knapt sende sine medlemmer rundt i byen for å kontrollere at den forrige andelseieren bor på den oppgitte adresse, og sannsynligheten for at det skulle gjøre noe om mistanken ble bekreftet er vel også liten. Det ville da også gå utover kjøperen, som blir kastet ut og taper overpris. OBOS prøver å gripe inn om annonser gir direkte beskjed om ulovlige tilbud, men har alt i alt hatt lite hell med seg; en regner med at selv betraktelig økning i kontrollaktiviteten ville føre til temmelig begrensede resultater, og ramme transaksjonens form, snarere en dens resultat (se 3) (Riis) p 94.

Ett er sikkert: det lille antallet overtredelsesanmeldelser er ikke knyttet til noen sterke *moralske hemninger* som fører til stor lovlydighet. På et direkte spørsmål til nygifte i 1972 var det så mye som 38%, som svarte at de uten videre ville akseptere et tilbud som involverte ulovlig underbordetbetaling, og omtrent like mange som ville se nærmere på tilbudet, for å være helt sikker på de nærmere betingelser (35%). En ganske liten del ville la tilbudet gå fra seg, og en forsvinnende liten del ville gå til anmeldelse (8%). Vi skal ikke her gi presise tall om overtredelsenes omfang, det skal vi komme tilbake til i (5). (Gulbrandsen og Torgersen 1974, p 89) Vårt poeng i denne sammenhengen er at ut fra våre overslag om overtredelsenes omfang og kjente data om forekomst av sak og dom må sjansene for å bli rammet ligge under 1 promille. Det bør samtidig betones at dette bildet også er svært velkjent. En har ikke en situasjon hvor mange tror noe som ikke holder stikk om oppklaringsprosenter. Folk ser ut til å regne med at overpris hører til dagens orden, og at risikoen forbundet med det er minimal.

Det er derfor liten grunn til å tro på en teori om et indignert flertall som etter å ha sett hvor lite det nytter, resignerer og lar være å gå til anmeldelse. Dette forutsetter et historisk forløp som ikke synes å ha noen dekning i utviklingen av anmeldelsestallet, og formoder også en sterkere tilpasning til en situasjon hvor lite nytter, enn normalt kan påregnes. Det er grunn til å tro at en ikke oppfatter det som helt legitimt å gå til anmeldelse, dels på grunn av hemninger mot å gå til et så drastisk skritt, dels fordi en ikke oppfatter dette som særlig galt, men kanskje særlig fordi en mottar slike tilbud innen sosiale rammer hvor en slik reaksjon er lite nærliggende. Vi skal utdype dette ved å beskrive de ulovlige transaksjonenes forekomsthyppighet og forutsetninger.

5. Markedsadferd: overtredelsenes omfang.

En fullstendig oversikt over overtredelsenes omfang ville i prinsippet omfatte kunnskap om hyppigheten av tilbud om overpris både fra selgers og kjøpers side, om den faktiske hyppighet av salg hvor slike premisser ble lagt til grunn, samt fullstendig oversikt over hyppigheten av ulovlige bytter. Vi har bare deler av et slikt totalbilde, men føler likevel at disse gir en ganske god antydning.

Data om ulovlig pris finnes i vår undersøkelse fra 1971, men i langt fyldigere form i vår survey blant unge nygifte i 1972. De stemmer relativt godt overens, men de data vi her referer er fra den siste undersøkelsen. Mens de fleste nygifte var leieboere, var eierstatus — aksjeeiere, andelseiere og selveiere — oppnådd av 60% etter 5 år. Av disse rapporterte 1/3 å ha betalt penger under bordet. En del eierstatusservervelse utelukker ulovlighetsproblemet (kjøp direkte fra boligkooperative tiltak, kommunal boligformidling, selvbygging), og utelukker vi disse alternativene øker prosenten til 40%. Når vi så videre tar i betraktning at takstplikt ikke foreligger ved salg av bolig til nær familie — det rapporteres riktignok overpris i 25% av disse tilfellene — finner vi ennå høyere tall: 65% der hvor en har fått leiligheten via en annonse, og 45% der hvor bekjente har skaffet dem. Disse tallene omfatter imidlertid også rene bytter, som fra 1971 ikke er takstpliktige. Vi ender opp med prosenttallet 74 både for salg som er formidlet via annonse og via bekjente. Selv dette tallet er trolig for lavt, da det dreier seg om selvrapportert lovovertredelse, men om vi grovt anslår ulovligheten til å omfatte 3/4 av alle salg tar vi i alle fall ikke munnen for full.

Denne høyst begrensede suksess har imidlertid sannsynligvis påvirket den presumtivt ennå mer «beskyttete» del av boligmassen, den hvor det i tillegg til pristakst også foreligger bestemmelser om forkjøpsrett for boligbyggelaget, dvs. OBOS og USBL. Forkjøpsretten er ikke ubetinget og viker når det er tale om nær slektning eller bytte. Vi antar at det er i det siste tilfellet at overpris forekommer, dvs. en har såkalte ulovlige bytter hvor selgeren av en slik leilighet ikke tar sikte på å flytte til den leilighet han oppgir, men bruker denne i en trekantordning. Overpris for OBOS-leilighet betales her av eier av en leilighet som ikke skal bebos av den forhenværende OBOS-eier, men avhendes videre,

mens denne leilighets tidligere eier tar sin plass i OBOS-leiligheten.

Omfanget av denne typen transaksjoner er vanskelig å fastlegge. OBOS har ikke noen offisiell formening: på spørsmålet svares det gjerne svært *antydende* at man er oppmerksom på at det forekommer en del såkalt «sjusket bytting»; eller *normativt:* dette er i alle fall forbudt!

Noe kan en imidlertid regne seg til. Forkjøpsrett forekom i under 50% av alle tilfelle av beboerskifte i eldre OBOS-leiligheter. 84% av byttene foregikk med personer som ikke bodde i OBOS — de kan ha vært OBOS-medlemmer eller ikke. (Riis, p. 77.) Til dette kommer at vår 1972-undersøkelse viste en sterk forbedring av boligstandarden i unge ekteskaps 5 første år, og vi vet at videre interesser peker ut småhus som ønskete boligobjekter; disse utgjør bare 12% av OBOS' boligmasse (Wilhelmsen, p. 86). Denne gruppen «på vei opp» kan vel i noen grad tenkes å møtes i et direkte bytte av eldre «nedtrappende» familier, men samtidig antar vi at boligkravene generelt har økt. Det er videre utvilsomt klart at det er lettere å ha en for stor bolig enn å ha en for liten, slik at «de større» nedtrapping blir mindre sannsynlig. Det er vel heller ikke helt klart hva som vil være dyrest i drift. Vi ville — i mangel av solid informasjon — anta at et slikt *direkte* bytte av middels OBOS mot stor ikke-OBOS-leilighet i liten grad vil være mulig. Interessene vil presse i retning av en ordning som involverer det ovennevnte *fiktive bytte.* Vår 1972-survey viste at 20% av de unge eierne har oppnådd eierstatus ved å bruke sin forrige, og normalt ikke særlig store, leilighet som bytteobjekt; halvparten av disse var dessuten ikke eiere engang. Dette forutsetter en direkte motpart som er villig til å kvitte seg med en stor leilighet hvor en er eier for å bli leier i en liten. For den andre halvparten er begge eiere, men en stor del av disse transaksjonene involverer påfallende ulikhet i leilighetskvalitet (størrelse, beliggenhet osv.).

Det er mulig at mer inngående analyse av byttedata kunne gi ennå mer konkrete holdepunkter for anslag over ulovlige bytter, men det ville i alle fall bare utdype og spesifisere hva vi i grove trekk vet: at også OBOS-systemet har en rekke hull, og at disse brukes der hvor partene føler at det er lønnsomt. OBOS-leilighetens eiere har «stått i kø» for den andre som har en mindre leilighet og som nå beveger seg raskt fram i boligkvalitet: hva er rimeligere enn at han betaler for det til den som har samlet opp ansiennitet for ham? I stedet for almenhetens indignasjon over at noen beveger seg foran andre i køen trer et ekte følt krav om vederlag for utført arbeid. (En redegjørelse for dette er å finne i *Alle Menn,* nr. 36, 1974, hvor framgangsmåten også blir inngående beskrevet.) Det betyr at også her er bestrebelsene for å skape et skjermet marked langt fra fullt ut vellykkete.

6. Sluttbemerkninger: reguleringens funksjoner.

Det skulle være temmelig klart at en ikke kan si at prisreguleringsforsøket har falt særlig heidig ut. Tiltakets manifeste formål kan knapt sies å være realisert; selv om en bruker svært forsiktige standarder, og er villig til å nøye seg med begrensete resultater, må utbyttet sies å ha vært magert. Det er imidlertid påfallende hvor lite presise formålene har vært, og hvor liten interesse det har vært for noen vurdering av tiltakets effektivitet: en skulle tro at dette hadde vært av noe større interesse. Forestillingene om at prisreguleringene har hatt en viss effekt, og derved vært bedre enn ingenting, er en common sense-antakelse en ofte faller tilbake på, og som erstatning for en ordentlig analyse av hvor prisnivået ville legge seg om reglene ble fjernet — men de er ikke prøvd brakt i overensstemmelse med andre og ikke uvanlige antakelser om at prisene ligger hinsides all rimelighet, forestillinger som *også* støtter opp om reguleringstiltakene.

Vi finner det egentlig lite nyttig å påpeke vaghet og mangel på empiri ved tiltaket. Det er snarere grunn til å se på tiltaket som en rituell handling, som en slags demonstrasjon av myndighetens samfølelse med de som skal skaffe seg hus, og en motvilje mot de forhold som gjør dette vanskelig. Det forhold at en ser på «noe» som bedre enn «ingenting» og altså er villig til å akseptere selv ganske lave etterlevelsesrater — uten å bry seg om hvordan etterlevelsen er fordelt i befolkningen — tyder på avstand fra mål-middel-resonnementer, men nærhet til en individuell-moraliserende modell for menneskelig handling, der én god gjerning er bedre enn ingen, to bedre enn én osv. Tiltaket har altså egentlig bare vært en noe spesiell om enn kanskje grundig måte å fortelle hussøkende at myndighetene følte med dem, og i sin brede alminnelighet var på deres parti.

Vurderingen av slike ritualer er ikke uten videre enkel, men et krav som gjerne stilles er at de ikke skal legge urimelige hindringer i veien for praktiske formål, og mange ritualer er derfor i tid og sted plassert slik at de ikke forstyrrer annen virksomhet og ferdsel. Thurman Arnold har f.eks. beskrevet kampen mot prostitusjon og mot alkohol i USA ut fra det synspunkt at de nærmest var ment som uttrykk for et slikt rituelt behov, men selvfølgelig heller ikke var lagt opp slik at de var ment å legge virkelig avgjørende hindringer i veien for de respektive kjøpere. (Arnold 1960, Arnold 1962. Eckhoff 1953.) En studie av den norske hushjelploven er heller ikke fremmed for slike synspunkter. (Aubert, Eckhoff, Sveri.)

Om en så velger å akseptere at det politiske liv har sine ritualer, hvor bekreftelsen av verdier dominerer over hensynet til å oppnå resultater — en holdning som Arnolds resonnementer nok kan legge opp til snarere enn strengt legitimere — vil selvfølgelig avhenge av en rekke forhold, og et viktig hensyn er her de bivirkningene som ritualets gjennomføring setter i gang eller vedlikeholder. Vi skal nevne noen slike, som etter vår mening gjør den «antropologiske distanse» litt vanskelig som helt konsekvent holdning (Dette betyr selvfølgelig ikke at vi mener at studiet av «økonomisk folketro» er uviktig, hverken som akademisk beskjeftigelse eller som inntak til praktisk politikk. Særlig studiet av forholdet mellom folks tro på overensstemmelsen

mellom det individuelt gunstige og det sosialt gunstige, og dermed det paradoksale forhold mellom individuelle intensjoner og sosiale effekter synes å være et fristende felt. For et instruktivt eksempel på en liknende type studier, se Cohen og Hansel.)

For det første har normer, selv om de altså ikke gjennomføres fullt ut, den effekt at en ikke uten videre har anledning til å anta at folk ikke etterlever dem. En av de instansene som således begrenses er myndighetene, som ved å etablere de nevnte normene ikke godt kan anta at en eiendom som ikke skal omsettes til høyere verdi enn det tillatte faktisk representerer noen slik høyere verdi i handel og vandel, med de konsekvenser som dette kan tenkes å ha for beskatning. Myndighetene har, om man vil, i og med slike normer også forpliktet seg til et ukorrekt bilde av den faktiske fordeling av en viktig type høyt vurderte goder.

For det andre påvirker åpenbart reguleringsforsøket de forestillingene som dannes om hva som på det frie marked er gjengs pris. Undersøkelser har vist at utdannelse er en god prediktor av individers teorier om faktisk markedspris på en bolig: jo høvere utdannelse, jo høyere antas boligens markedspris å være. Det er svært nærliggende å tro at denne ulikheten i alle fall delvis skyldes den usikkerheten som priskontrollen produserer: på grunn av problemene med å skaffe seg informasjon vil de med lav utdannelse her ha et handicap, og anta at gapet mellom ønsket pris og faktisk pris ikke er så stort som bedre utdannete vil tro. Det er vanskelig å tenke seg at disse ulike antakelsene om hva som er gunstigere og mindre gunstige tilbud ikke også vil prege beslutninger om å kjøpe eller la et tilbud passere. I tillegg til de mange «market imperfections» som en har prøvd å innarbeide i endel økonomiske resonnementer kunne en således snakke om en «black market imperfection», med klare sosiale slagsider. (Gulbrandsen og Torgersen, 1975 I p. 166)

Om denne begrensete evnen til å ta seg fram på det frie marked var ledsaget av en mulighet for å bruke en helt annen utvei, ville dette kanskje ikke vært så mye av et problem. Men det er ikke slik i dag at en har en grov fordeling av individer mellom ulike markeder, slik at de utdannete og velstilte går ut blant ulvene på det frie marked, mens de andre har den trygge kooperative løsningen å falle tilbake til. OBOS fungerer idag *ikke* som et slikt alternativ. Survey-undersøkelser av medlemsskap i OBOS viser at organisasjonen er relativt representativ for Oslo-befolkningen, og ser en på de yngste årsklassene er de velstilte trolig noe sterkere representert: ingen politisk gruppe blant disse har en større OBOS-medlemsprosent enn Høyre! (Gulbrandsen og Torgersen, 1975, II) At OBOS opererer med meget lange ventelister og dels har endret karakter av denne grunn gjør ikke saken bedre, og fører til at organisasjonen ikke kan være det alternativ som en har forestilt seg. Vårt bilde er kanskje ikke helt rettferdig, men det er tilstrekkelig treffende til at hovedkonklusjonen blir stående.

La oss til slutt nevne en mulig tredje effekt. Vi vet at det er velstilte grupper som får flest tilbud, og aksepterer oftest, bl.a. ulovlig tilbud. (Gulbrandsen og Torgersen 1974, p. 92.) Vi vet også at disse i meget stor utstrekning bruker kjente og venner som kontaktflate mot slike tilbud, og kan med noen rimelighet anta at disse kontaktflatene er forutsetningen for en vellykket ordning av en ulovlig handel.

Hva er effekten av slike rammer for de ulovlige transaksjonene? Kanskje flere. Det er usikkerhet om det betyr noen særlig fordel ut fra markedets alminnelige nivå. Men en slik ramme gjør det mulig å formidle forestillingen om et gunstig tilbud, ved at en er i stand til å forklare i noen detalj hvilke fordeler kjøpet representerer (fordeler som kan overvurderes ved markedets uoversiktlighet), og også å sannsynliggjøre og legitimere selgers behov for ulovlig pris ut fra videre anskaffelsessituasjoner, gjerne knyttet til nye og dyre boliger (som ytterligere gjør salget rimelig). Dette vil generelt virke til at partene i transaksjoner vil være mer velvillig stemt overfor hverandre og transaksjonen enn om den hadde foregått mellom ukjente, selv om selve betingelsene for handelen er identiske. Om dette er riktig skulle altså prisreguleringsforsøkene ha den noe egenartede bieffekten å sveise sammen Oslos høyere middelstand ved å gi deres medlemmer en ikke helt velbegrunnet følelse av å komme særlig godt fra transaksjoner med hverandre. Det kan kanskje hevdes at effekten ikke egentlig er *særlig* ondartet, men intendert er den neppe.

Litteraturliste:

Arnold Thurman: *The Folklore of Capitalism.* New Haven, 1960.

Arnold, Thurman: *The Symbols of Government.* New York, 1962.

Aubert, Vilhelm, Echoff, Torstein og Sveri, Knut: *En lov i søkelyset. Sosialpsykologisk undersøkelse av den norske hushjelplov.* Oslo 1952.

Cohen, John & Hansel, Mark: *Risk and Gambling. The Study of Subjective Probability.* London, 1956.

Eckhoff, Torstein: *Rettsvesen og rettsvitenskap i USA.* Oslo: Universitetsforlaget, 1953.

Gulbrandsen, Lars og Torgersen, Ulf: Unge nygifte og boligmarkedet i Oslo, i *Sosialt Arbeid,* nr. 8, 1971, s. 226—272.

Gulbrandsen, Lars: *Unge nygifte og boligmarkedet,* Stensil, Institutt for statsvitenskap, 1972.

Gulbrandsen, Lars and Torgersen, Ulf: Market Interest and Moral Indignation: the Political Psychology of Housing Price Regulations in Postwar Oslo, i *Scandinavian Political Studies,* Volume 9/1974, s. 75—101.

Gulbrandsen, Lars og Torgersen, Ulf: *Unge familier og boligproblemer i Oslo,* Stensil, Institutt for statsvitenskap, 1975. I.

Gulbrandsen, Lars og Torgersen, Ulf: *«Privat» eiendomsrett i kooperativ regi.* Stensil, paper til den nordiske statskunnskapskonferanse, Århus, august 1975. II.

Gulbrandsen, Lars og Torgersen, Ulf: Eierfølelse, offentlig regulering og partivalg. En kommentar til Kommuneutvalget i Oslo 1975, i *Tidskrift for samforskning* nr. 1 1976, s. 64—68.

Kommunalråden for bolig- og miljøpolitikk, Oslo kommune: *Tiltak mot prismisbruk på boligsektoren.* Stensil. Oslo 20.2. 1975.

Riis, Per Otto: *OBOS og boligmarkedet. En analyse av transaksjoner med andeler i borettslag tilknyttet Oslo Bolig- og Sparelag,* stensil, Institutt for statsvitenskap, 1975.

Tufte, Geir Conrad: *Holdninger til boligenes eierforhold 1918—1974. En undersøkelse av en interessegruppes forsøk på å tilpasse seg sosial og politisk endring,* stensil, Institutt for statsvitenskap, 1975.

Wilhelmsen, Ingar: *«Selveier»-demokrati i kooperativ regi. En studie av borettslagsdemokrati i OBOS,* stensil, Institutt for statsvitenskap, Oslo, 1975.

FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET

Byråsjefer/Konsulenter

(ENGASJEMENTER)
TIL PLANLEGGINGSAVDELINGEN.

Planleggingsavdelingen ønsker å komme i kontakt med personer med sosialøkonomisk embetseksamen eller annen høyere utdanning som kan være interessert i engasjement, fungering eller hospitering av ca. 1 års varighet. Avdelingens arbeidsområde omfatter bl.a. ansvaret for analyser og vurderinger av perspektiver for internasjonal og norsk økonomi. Avdelingen arbeider videre med metodespørsmål i den økonomiske og samfunnsmessige planlegging på lengre sikt, og står for Finansdepartementets medvirkning i det internasjonale økonomiske samarbeid av langsiktig karakter.
Viktigste arbeidsoppgave i tiden fremover vil være utarbeidingen av Langtidsprogrammet 1978—1981.

Nærmere opplysninger ved ekspedisjonssjef Per Schreiner i tlf. 11 97 20.

Engasjementene lønnes som byråsjef i
Lønnstrinn 26
eller konsulent i
Lønnstrinn 18—21

Søknader innen 18. mai til
FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET,
Administrasjonskontoret,
Postboks 8008
Dep., Oslo 1.

Mangler sosialøkonomene samfunnsengasjement?

PANEL:

— FORSKER TORE SAGER, TRANSPORTØKONOMISK INSTITUTT

— DOSENT GUNNAR BRAMNESS, UNIVERSITETET I OSLO

— BYRÅSJEF LEIF ASBJØRN NYGAARD, HANDELSDEPARTEMENTET

— FORSKNINGSSJEF PER SEVALDSON, STATISTISK SENTRALBYRÅ

DEBATT-INNLEDNINGER PÅ NSF's MEDLEMSMØTE 19. NOVEMBER 1975

Blir den offentlige debatt om samfunnsperspektiver, valgmuligheter og tilpasningsbetingelser i liten grad preget av sosialøkonomer? Er våre analysemetoder lite egnet til å kaste lys over tidens problemer? Virker den sosialøkonomiske tradisjon med strenge krav til utsagnskraft handlingslammende?

TORE SAGER:

Mangler sosialøkonomene samfunnsengasjement? Spørsmålet antyder noe som nesten er et paradoks: Samfunnsøkonomer uten interesse for samfunnet.

Slik formulert er det for meg ganske klart at spørsmålet ikke kan besvares med et *generelt* ja. Men:

— Sett at økt *frihet* eller *rettferdighet* for en gruppe er nødvendig for å nå løsningen på et problem, eller mer generelt at løsningen finnes ved å strebe mot helt andre mål enn dem vi deriverer oss frem til i vår modellverden.

— Sett at sentrale begreper i vedkommende problemområde er lite utviklet i økonomisk retning og at de i liten utstrekning er innlemmet i den sosialøkonomiske teori.

Med andre ord: Sett at vi er på områder hvor vi ikke råder grunnen alene, men må samarbeide med andre samfunnsvitere.

— Sett at problemet i første rekke søkes løst av pressgrupper eller organisasjoner som står fjernt fra offentlig forvaltning og maktapparat.

Hvis disse tre forutsetninger er til stede, så er det liten sjanse for at sosialøkonomene vil bidra i betydelig grad for å få løst problemet — selv om saken har betydelig økonomiske sider og selv om løsningene vil ha vidtgående økonomiske konsekvenser.

Den økologiske bevegelse og kvinnebevegelsen kan tjene som eksempler. I kvinnesak har vi ikke engasjert oss. Vi har kvinnejus, kvinnehistorie, kvinnelitteratur osv, men kvinneøkonomi??

Økonomenes interesse for økologi er antakelig av en annen type enn deres interesse for kvinnene, med det mener jeg at vi tross alt har kommet med skriftlige bidrag når det gjelder økologi.

Når det gjelder å bedømme vår innsats i økologisk sammenheng, er det kanskje av interesse å se hva økonomer selv har funnet verd å trekke frem i en stikkordpreget presentasjon. I «Økonomisk oppslagsbok» står det: «Økologi. Vitenskap som studerer organismers forhold til sitt miljø. Økologiske tankesett og modeller er blitt overført fra biologien til foretaksøkonomien og anvendes innenfor organisasjonsteorien for å studere f.eks. hvordan arbeidsmiljøet påvirker arbeidernes tilpasning og trivsel».

Vel, vi har gjort mer enn dette sitatet skulle tyde på, men jeg lurer på om ikke det største engasjementet kom frem da det gjaldt å forsvare faget og økonomene mot dem som hevder at vi og sosialøkonomien har sviktet i økologi-sammenheng, jfr. Hauglands og Ringstads kronikk i Dagbladet 2.7. 1975 og den påfølgende debatten.

Det jeg vil frem til er at vi spiller så «safe» på en måte. Virker det ikke ofte som om aktiviteten egentlig springer ut av en faglig interesse for *modellene?* Problemet er liksom at: Sett nå at noen brysomme politikere finner ut at vi skal redusere forurensningene ved hjelp av avgifter. Hvordan ville modellen da se ut? Dette er ting en bør vite for å gi fornuftige politiske anbefalinger? Javel. Men det jeg savner er at noen ville vise sitt samfunnsengasjement ved å si f.eks.: «Null-vekst! Supert! La oss samle en gjeng fra de fleste samfunnsfag og finne ut konsekvensene og forskjellige måter å få det til på!»

Eller: Nå for det være nok urbanisering!

Eller: «Nå må det jaggu bli slutt på disse giftutslippene! La oss få fatt i noen kjemikere, bedriftsøkonomer, jurister, ingeniører og hvem vi måtte trenge, så vi kan finne ut hva vi i stedet kan gjøre med spillproduktene og hva konsekvensene vil bli».

Men vi jobber jo ikke slik. Hvilken sosialøkonomisk teoretiker vil jobbe med noe som det ikke finnes en matematisk modell for? Hvem gidder å inngå i et virkelig samarbeid med alle disse andre faggruppene? Noe så anstrengende! Dessuten: *nullvekst*, *slutt* på utslipp, *nok* urbanisering. Hva er dette for barbariske uttrykk? Noe så uøkonomisk! Vet du ikke at det heter optimalt!? Joda, joda, men jeg finner det litt vanskelig å brenne for, ja virkelig bli engasjert i «det optimale».

Den tradisjonelle forskerrolle er vi opplært til, virker nok også hemmende. I boka «Rational economic man» forsøker Nell og Hollis å vise hvordan økonomene føres inn i en egentlig passiv rolle ved at de er ute av stand til å skille mellom uholdbare predikasjoner og uholdbare cet-par-forutsetninger. Som et resultat av dette blir teoriene tomme og lover umulige å oppdage. Økonomene blir dermed ført inn i en rolle som i sitt vesen er passiv og til syvende og sist gjør dem til beskrivere og klassifiserere av korrelasjoner.

Hvis det er slik, så er det kanskje ikke så rart at det på omslaget til de fleste sosialøkonomiske arbeider her i landet kunne stå stemplet en norsk variant av den vanlige danske reklamen: «Leverandør til Det kongelige danske hoff». I den forstand at resultatene er vel innen rammen for hva de som administrerer kapitalismen ser seg tjent med.

Hvilke grupper er det vi ikke har vært opptatt av? Kvinnene er allerede nevnt. La meg trekke frem noen underpriviligerte grupper som er studert av andre samfunnsvitere:

Yngvar Løchen	: Pendlere (Nord-Odal)
Vilhelm Aubert	: Fattig samebygd i Nordland
Thomas Mathiesen	: Kriminelle
Odd Ramsøy	: Hjemløse alkoholikere

Kan økonomene peke på at de har interessert seg for tilsvarende grupper? Kanskje kan vi det, f.eks. ulike grupper av trygdede og lavlønnede. Men hva med de andre, er de ikke vårt bord? Kan vi ikke gjøre noe for dem med vår faglige bakgrunn? Det er jo vanlig å peke på «det økonomiske systemet» som en årsak til at problemer i forbindelse med slike underpriviligerte grupper får så stort omfang. Mathiesen kaller de hjemløse alkoholikere et «slaggprodukt» av vårt produksjonsapparat. Men vi burde vel kunne være med å utrede hvordan vi best kan bøte på slike uheldige sider ved det økonomiske systemet.

Hvis en nå hevder at vi har bidratt her, har vi da interessert oss for gruppen og gjort en innsats ut fra et krav om større rettferdighet, eller har vi som fagfolk «oppdaget» gruppen først når dens problemer er blitt så påtrengende at de politiske myndigheter finner at de må gjøre noe? Har altså økonomene kommet inn først etter at andre har «bestemt» at uretten er for stor — for å fortelle hvordan skampletten kan reduseres i tilstrekkelig grad på den for samfunnet mest velferdsøkonomiske måte? Hvis det er slik, så synes jeg det vitner om et snevert og utilfredsstillende samfunnsengasjement.

Men stort sett så arbeider vi ikke med å løse problemene til slike avgrensete grupper. Sosialøkonomien praktiseres i liten grad som opposisjonsvitenskap. Faget benyttes bare sjelden for å fremme en underpriviligert gruppes interesser overfor storsamfunnet. Sosialøkonomien later snarere til å virke harmoniserende og ha samme funksjon som vegbyggingen en gang hadde, nemlig å binde Riket sammen.

Men problemene skal jo løses for å hjelpe noen. Og det er vel heller ikke likegyldig hvem vi hjelper — hvem som kan bruke våre resultater og løsninger. Vi snakker så ofte om grensenytte, og vi vil vel hjelpe den som har størst behov. Men burde vi ikke da utføre i hvert fall endel av vår faglige aktivitet slik at disse gruppene *selv* kunne gjøre bruk av våre bidrag? Bare slik kan en vel sikre at hjelpen blir virkelig *hjelp* også betraktet med øynene til dem som trengte assistanse?

Som et ledd i fagkritikken, og som et virkemiddel for å bli i stand til å tjene de grupper som mest trenger det, har andre samfunnsvitenskapelige disipliner tatt i bruk noe uortodokse forskningsmetoder. Aksjonsforskning er en slik metode (omtalt i Sosialøkonomen nr. 9—10, 1975).

Boka «Aksjonsforskning i teori og praksis» av Axelsen og Finset gir en liste og en omtale av aksjonsforskningsprosjekter utført ved samfunnsvitenskapelige forskningsinstitusjoner i Norge. Listen inneholder *ikke noe* prosjekt hvor økonomer har spilt en ledende rolle. Derimot har fagfolk fra de fleste andre samfunnsvitenskapelige disipliner engasjert seg. Hvorfor står står sosialøkonomene nærmest i en særstilling når det gjelder å ikke benytte denne forskningsmåten som jo springer ut fra et aktivt samfunnsengasjement?

Jeg tror ikke vi kan henvise til at vårt faglige verktøy er irrelevant, idet vi kan

- bidra ofte med noe av forklaringen på at underpriviligerte grupper oppstår og får et visst omfang
- vurdere og sammenligne de økonomiske forhold for ulike grupper
- finne fram til økonomiske virkemidler og beregne virkningene på samfunnøkonomien av å iverksette spesielle økonomiske tiltak til fordel for bestemte grupper.

Vi kan altså til en viss grad yte faglig assistanse, men de sosialøkonomiske forskningsmiljøer har liten befatning med underpriviligerte grupper. Dessuten ville aksjonsforskning innebære et brudd med det tradisjonelle positivistiske syn på forskning som vi er opplært under. Tross alle om og men, så konkluderer de kjente norske sosialøkonomer som har uttalt seg (f.eks. Frisch, Johansen, Vogt), med at vi bør tilstrebe nøytralitet og objektivitet.

Aksjonsforskning som ikke er i slekt med positivismen, men med den nymarxistiske kritiske teori,

innebærer det motsatte standpunkt: Forskning kan ikke være verdifri. Forkast nøytraliteten og ta parti! Et slikt utgangspunkt gjør det utvilsomt lettere å være engasjert.

GUNNAR BRAMNESS:

I en innledning på ca. 10—15 minutter, er det ikke mulig å gå særlig dypt ned i det spørsmålet som overskriften reiser. Jeg vil derfor velge tre nærliggende tolkningsmuligheter av spørsmålet og besvare hver av dem relativt kort, nærmest i form av påstander.

1. Deltar sosialøkonomene i tilstrekkelig grad i beslutningsprosessen i samfunnet, eller har de en tendens til å gjemme seg bort, trekke seg tilbake til sitt faglige «elfenbenstårn»?
2. Hvordan er sosialøkonomenes samfunnsengasjement rent kvalitativt? Stilles det spørsmålstegn ved sosialøkonomenes samfunnsengasjement fordi kvaliteten er dårlig?
3. Hva med «markedsføringen» av sosialøkonomien? Gjør vi nok for å bli hørt, for å bli kjent i samfunnet? Skyldes tvilen om vårt samfunnsengasjement at opinionen ikke vet hva vi driver med?

Tolkning nr. 1:

Det er i hovedsak to valgsituasjoner som oppstår for en sosialøkonom hvor han kan påvirke sin deltakelse i beslutningsprosessen i samfunnet. Den ene valgsituasjonen er når han skal søke jobb, velge sin arbeidsgiver. Hvis han søker jobb som statistiker i en mindre privat bedrift, som skatteinspektør ved et distriktskontor eller lignende så kan det kanskje hevdes at han velger å holde en viss avstand mellom seg og den mer sentrale beslutningsprosess. Hvis han derimot søker jobb i LO eller NAF, eller i planavdelingen i Finansdepartementet så kan det vel hevdes at han velger den motsatte ytterlighet.

Den andre valgsituasjonen er hvordan en sosialøkonom stiller seg til mer frivillig deltakelse som det å delta i komitéutredninger, skrive artikler i dags- og fagpresse eller å delta i partipolitisk arbeid.

Hvis vi ser på totalresultatet av de forskjellige valgene sosialøkonomene har gjort i så måte kan det kanskje sies at vi som faggruppe deltar i beslutningsprosessen i kanskje for stor grad. Det er riktignok noen år siden vi hadde flertall i regjeringen — men selv idag kan vi oppvise noen statsråder og noen ledere for politiske partier i opposisjon. Nøkkelstillinger i forskjellige departementer er heller ikke ukjent og vi kan lett finne eksempler, viktige komitéutredninger som sterkt preges av økonomer selv om de bare har *en* Skånland. Ut i fra en slik målestokk kan det neppe hevdes at sosialøkonomene som gruppe står fullstendig utenfor beslutningsprosessen i samfunnet. Jeg har snarere en følelse av at det motsatte spørsmål er mer relevant og mange har derfor reist dette spørsmålet: «Styres vi i for stor utstrekning av sosialøkonomer»!

Tolkning nr. 2:

Her retter vi altså søkelyset mot *hvordan* og ikke bare *hvorvidt* vi deltar i beslutningsprosessen. Det blir altså kvaliteten av deltakelsen spørsmålet rettes mot og ikke bare kvantiteten. Kvalitet er en vanskelig ting og her kan man kanskje trekke inn så mange dimensjoner eller momenter som tiden tillater. Det er vel derfor å vente at hovedparten av diskusjonen vil dreie seg om dette punktet.

Kvaliteten av sosialøkonomenes samfunnsengasjement vil ha en sterk sammenheng med hvordan de velger å legge opp det sosialøkonomiske studium. Av hensyn til tiden vil jeg begrense meg til å behandle dette punktet ved å komme med nærmest en programærklæring: Sosialøkonomene som fagfolk, bør arbeide i det samfunnet som til enhver tid *er* — og de bør få en utdanning som gjør dem mest mulig effektive til å utføre den jobben de utdanner seg for i samfunnet. Det finnes unntak fra denne regelen — men de faller inn under headinger som sabotasje — opprør — generalstreik etc. og er vel mindre interessante i dagens Norge.

Denne programerklæringen må selvsagt ikke misforståes dit hen at økonomene skal være motstandere av en hver for for endring i samfunnet. Den bygger tvert i mot på en tiltro til at faget vårt inneholder oppskrifter på vesentlige forbedringer i samfunnet. Det er ingen svakhet men tvert imot en styrke at disse muligheter til vesentlige forbedringer tar sitt utgangspunkt i samfunnet slik det er idag.

Tolkning nr. 3:

Den tredje tolkningen — om tilstrekkelig «markedsføring» av sosialøkonomien — om vi gjør nok for å propagandere for faget vårt — så er dette et naturlig tema å ta opp her i denne forsamling, i Norske Sosialøkonomers Forening. Jeg tror nok det kan gjøres noe i denne retning men jeg er ikke særlig optimistisk med hensyn til resultatet. Det er en ubehagelig sannhet men likevel en sannhet at vi som fagfolk vanligvis arbeider med så kompliserte ting at det stort sett er en illusjon å tro at våre utredninger kan bli folkelesning. Det ligger nesten i sakens natur at våre forslag til å forbedre samfunnet vil lever i, ikke er egnet til å begeistre opinionen, til å starte folkeaksjoner. Dette skyldes, som jeg allerede har vært inne på, at vi er vant til å ta utgangspunkt i dagens samfunn og forsøke å regne ut så detaljert som mulig hva den endring vi går inn for vil innebære i praksis. Vi havner da uvegerlig i en diskusjon av typen «på den ene side og på den annen side». Dette er en styrke, en selvfølgelig egenskap ved ethvert prosjekt som tilhører denne verden, men det er samtidig en stor svakhet hvis man har ambisjoner i retning av å opptre som folketaler.

Det er derfor ikke så lett å «markedsføre» faget vårt. Det er ikke så lett å si hva man bør gjøre i så måte. Det er betydelig lettere å nevne eksempler på hva man ikke bør gjøre. Når valghandlingsteoriens aksiomer angripes eller forsvares i Dagbladet — så er dette opplagt det motsatte av å «markedsføre» faget vårt. Jeg tror at den viktigste «mar-

kedsføringen» er det langsiktige arbeidet som den enkelte sosialøkonom utfører i sin jobb, hvor resultatene, litt etter litt, vil være den beste måten å bevise opinionen om at vi har noe å fare med.

Tilslutt noen ord om objektivitet og subjektivitet som også har noe med «markedsføring» å gjøre. Jeg tror at vårt faglige renommé ville tjene mye på at når vi uttaler oss om kontroversielle samfunnspolitiske spørsmål i massemedia, så bør vi være meget forsiktige med å late som om dette eller dette svaret på kontroversielle spørsmål er faglig sett, objektivt sett, riktig. Dette kan riktignok gi en kortsiktig gevinst men på lang sikt er det en direkte destruktiv virksomhet vis a vis fagets renomme.

Dette kravet eller ønsket om størst mulig objektivitet seiler ikke i medvind for tiden. Mange synes å ha lyst til å kaste seg av denne «tvangstrøyen» som dette krav om objektivitet innebærer. Jeg kan godt forstå dette ønsket hvis man har ambisjoner i retning av folketalervirksomhet eller lignende. Jeg tror imidlertid at det å slippe kravet om objektivitet bare gir meget kortsiktige gevinster inntil hele vår faglige prestisje er ødelagt. Noen forsøker å begrunne at kravet om objektivitet skal droppes ved å peke på at det ikke er mulig å være helt objektiv. Jeg tror dette feilresonnementet kort kan belyses ved å sitere vits nr. 5 blant professor Frisch' favorittvitser: «Selv om det kan observeres en uenighet mellom biologene om visse amøber tilhører dyre- eller planteriket, så må ikke dette føre til at vi ikke lenger er i stand til å se forskjellen mellom en tiger og ei kløvereng».

LEIF ASBJØRN NYGAARD:

Jeg synes den mest interessante tolkningen av problemstillingen er å se på sosialøkonomene som yrkesutøvere. Vi kan da spørre i hvilken grad de er engasjert i samfunnsmessige problemer, dels innenfor det felt hver enkelt arbeider med, og dels vedrørende et noe bredere fagområde. Som problemstilling er det antydet at sosialøkonomer engasjerer seg for lite i slike samfunnsspørsmål.

Jeg vil tro at andre faggrupper kan reagere meget sterkt og negativt på denne hypotesen. Fra representanter for andre samfunnsvitenskapelige fag blir kanskje reaksjonen at av alle tåpelige spørsmål som sosialøkonomer kan tenkes å beskjeftige seg med, må dette være det mest meningsløse. Mange av disse vil trolig hevde at sosialøkonomer er så sterkt samfunnsmessig engasjert og så innflytelsesrike at vår hypotese må avvises uten videre.

La oss da prøve å presisere vår problemstilling. En første tolkning kan være at vårt fag er for snevert fordi vi bare ser på økonomiske spørsmål. Denne tolkningen vil jeg ikke godta. De fleste mennesker har et smalt interessefelt. For sosialøkonomer vil det være naturlig at et samfunnsengasjement knytter seg til faget og yrket mer enn til f.eks. kulturelle emner. Det er ikke mangel på samfunnsengasjement hvis en sosialøkonom er lite interessert i f.eks. skolepolitikk.

Når dette er sagt, tror jeg vi må godta det bildet som mange andre har av sosialøkonomer som meget aktivt samfunnsengasjerte. Vi er ingen stor yrkesgruppe, men i forhold til vårt antall er vi meget aktive. Jeg tror vi må kunne si at selv om sosialøkonomene ikke utgjør noen stor andel av de samfunnsengasjerte mennesker, så vil en stor andel av sosialøkonomene være samfunnsengasjerte.

Hvorfor spør vi da om vi mangler samfunnsengasjement? Kanskje vi har et inntrykk av at sosialøkonomer ikke er noen dominerende yrkesgruppe i den offentlige debatt, heller ikke innenfor det fagområdet som vi arbeider med. Da vil jeg i stedet spørre om noen annen utdanningsgruppe har slik dominans i en debatt om samfunnsøkonomiske spørsmål.

Jeg tror ikke at sosialøkonomer er lite samfunnsmessig aktive. Vi kan ikke si at sosialøkonomer stort sett har passive samfunnsmessige funksjoner. Da må vi lete etter et annet innhold i den problemstillingen vi drøfter. Kanskje er det slik at med samfunnsengasjement menes politiske funksjoner. Da kan vi konstatere at sosialøkonomer ikke gir noen særlig sterk rekruttering til funksjonen som politiker. Jeg vil ikke se bort fra at vi kanskje ofte har litt vanskelig for å gå inn i denne rollen, av to mulige årsaker.

For det første vil jeg anta at vårt fag bygger opp en viss skepsis mot forenklede argumenter og løsninger. Dette sees gjerne på som en fordel, men det er også en ulempe, ved at vi ofte lar oss handlingslamme. Politiske argumenter framtrer gjerne som sterkt forenklede. Dette kan dekke over at ut fra motstridende interesser er det ikke mulig å finne en for alle ideell løsning. Vår sosialøkonomiske angrepsmåte er å lete etter second-best løsninger ved at vi eksplisitt fører inn beskrankninger til å beskrive begrensninger i utøvernes handlefrihet og kompromisser mellom interessegruppene. Men vi kan ikke regne med å finne igjen de klare og enkle løsninger fra teoriene i verden omkring oss. Dette kan føre til at sosialøkonomer føler seg litt fremmede for den politiske beslutningsprosess, og til at mange ikke utvikler noen ambisjoner om å delta i disse funksjonene.

En annen årsak kan være at sosialøkonomer har en definert yrkesfunksjon, som er en annen enn den politiske. Sosialøkonomer vil meget ofte være ansatt i departementer og etater i arbeid for de valgte politikere. Vi får med dette en ekspertfunksjon og en embetsmannsrolle. Da kan det være lite heldig å blande sammen disse funksjoner med en politisk aktivitet. Vår yrkesrolle presser oss til en politisk nøytral holdning, til at vi ikke skal gå for sterkt inn på det området som politikerne har definert som sitt.

Jeg vil presisere denne avgrensningen av økonomenes yrkesrolle og forhold til politikerne litt nærmere. En hovedregel synes å være at embetsmenn ikke skal drive politisk virksomhet innenfor sitt eget saksområde. Hensikten med denne begrensning er at en og samme person ikke skal opptre både som rådgiver for en politiker, f.eks. for en statsråd, og samtidig utfordre ham i offentlig debatt. I mange tilfelle kan dette være en reell begrensning i forhold til hva vedkommende ville gjort om han sto fritt.

Jeg tror vi må akseptere denne regelen som riktig og fornuftig, selv om det kan ironiseres over at politisk interesserte mennesker ikke skal ha adgang til å delta i offentlig debatt på det saksområde de kjenner best.

Foruten slike forklaringer på at sosialøkonomer kanskje ikke alltid framtrer som samfunnsengasjerte mennesker, kan det være mer trivielle årsaker. Den viktigste er vel da at ingen har tid til alt. For den som er sterkt opptatt med sitt eget arbeid, og kanskje spesielt for offentlig ansatte som bare skal uttale seg offentlig om andre emner, kan det bli vanskelig å gi omverdenen noe inntrykk av om man er et samfunnsengasjert menneske.

Jeg mener at vi har mange samfunnsengasjerte sosialøkonomer. De arbeider internt, f.eks. i den offentlige administrasjon, og de deltar sjelden i den offentlige debatt. Jeg vurderer selv det interne arbeidet, spesielt i de høyere embetsstillingene, til å være samfunnsmessig langt viktigere enn det som kan oppnås ved f.eks. å skrive i avisene ut fra en faglig økonomisk bakgrunn.

Jeg tror også vi bør se vår problemstilling i litt bredere sammenheng enn bare knyttet til enkeltpersoner. Økonomiske analysemetoder og økonomisk tankegang er meget framtredende i vårt samfunn og i utformingen av politikk. Jeg ser ingen tegn til omslag i at det nå rettes en økende kritikk mot sosialøkonomer og økonomisk tenkning fra andre faggrupper. Når disse imøtegår vårt fags betraktningsmåter, tror jeg ikke dette betyr at økonomisk tenkning er på veg ut av politikk og samfunnsdebatt. Årsaken kan heller være at de økonomiske analyser etterhvert er blitt så dominerende at andre føler de må reagere.

Hvis jeg skal trekke en konklusjon på disse betraktningene, må det bli at jeg ikke tror sosialøkonomer mangler samfunnsengasjement. Det er mitt innrykk at et stort antall sosialøkonomer er sterkt engasjert i samfunnsmessige spørsmål. Men mange av disse vil gi sine synspunkter som rådgivere direkte til besluttende organer i stedet for å skrive i avisene, og derfor synes de ikke alltid så godt utad.

PER SEVALDSON:

(Jeg har i denne fremstillingen følt meg bundet til å behandle de momentene jeg trakk frem i mitt innledningsinnlegg, men har prøvet å gi en noe fyldigere behandling enn det var mulig i et 15-minutters innlegg.)

Begrepet samfunnsengasjement er vanskelig målbart, og det kan dessuten være problematisk å fastslå ved hvilken grense en skal si det inntrer mangel. Spørsmålet om sosialøkonomene mangler slikt engasjement er derfor av de emner som det er vanskelig å komme fram til avklaring og enighet om, men som — kanskje nettopp derfor — kan gi grunnlag for interessante diskusjoner. Men det er ikke uten videre gitt at slike diskusjoner blir fruktbare. Jeg synes allikevel vi har en del indikasjoner på at økonomene stort sett har et ganske sterkt samfunnsengasjement. For det første har de, blant alle mulige, valgt et langt og forholdsvis vanskelig studium. Det er også et studium som trolig lokker mer med de muligheter det forespeiler for å gripe inn i samfunnsutviklingen enn med utsiktene til økonomisk vinning. Når vi også finner at rundt fire femtedeler av sosialøkonomene søker offentlig ansettelse, til tross for at lønnsutsiktene synes å være langt bedre i privat virksomhet, er vel også dette et tegn på samfunnsengasjement. Men om det er sterkt nok? Hvem kan svare på det? På bakgrunn av dette er det min tro at det vil være mer fruktbart å vri litt på den oppgitte problemstillingen og i stedet spørre om sosialøkonomenes samfunnsengasjement går i riktig retning, og om det gir seg de riktige uttrykk. Men først bør vi kanskje se litt på bakgrunnen for at et inntrykk av manglende engasjement kan ha festnet seg:

Når det faller naturlig å reise dette spørsmålet har det trolig sin bakgrunn i et inntrykk av at økonomene, som faggruppe, i de senere år har gjort seg lite gjeldende i den offentlige debatt om spørsmål som dekker eller grenser inn på deres fagområde. Dette til tross for at de ofte er blitt utfordret og enda oftere burde følt seg utfordret.

Når vi tenker over de innlegg som faktisk har kommet, og legger bort all falsk beskjedenhet på fagets vegne, kan en vel spørre om inntrykket er riktig, dersom en veier med faglig tyngde og ikke med størrelsen på overskrifter eller mengden av bombastiske og dårlig funderte erklæringer og oppskrifter på løsning av innbilte og virkelige problemer.

Men uansett om inntrykket er riktig eller ikke så er det vel et faktum at det er der. Tar vi for oss en del problemer som har stått sentralt i det offentlige ordskifte, er det lett å peke på grunner til at økonomene ikke har kastet seg inn med større styrke:

— Den såkalte positivismedebatten synes å ha sitt utspring i en bevegelse innenfor andre samfunnsvitenskaper som går mot det skille mellom sak og vurdering som tradisjonelt har vært et av de grunnleggende arbeidsprinsipper i sosialøkonomien. Her kan en vel si at økonomene i Norge kjempet seg fram til en avklaring alt tidlig i mellomkrigstiden. En avklaring som stikkordsmessig kanskje kan formuleres som at skillet mellom sak og vurdering ble fastholdt som ideal, mens uoppnåeligheten av idealet ble erkjent. Men tvert imot å tjene som alibi for å oppgi idealet skulle denne erkjennelsen gjør det mulig å komme det litt nærmere. De fleste økonomer har vel ikke fått mange nye tanker eller funnet nye synspunkter i positivismedebatten, og har vel følt liten trang til å gripe inn (jfr. Leif Johansens innlegg i Samtiden Nr.6, 1974)

— Debatten om økonomisk vekst og utviklingshjelp har i de senere år vært preget av skuffelsen over at den ensidige vekstpolitikk og den teknisk-økonomiske hjelp ikke har gitt de ventede resultater. Det var naivt av økonomene, såvel som av nesten alle andre impliserte, å tro at vesterlandsk teknikk uten videre kunne plantes inn i samfunn med andre organisasjonsformer og andre verdier. Nye modeller må utvikles, basert på politiske, sosiale og kulturelle fakta, såvel som på økonomiske.

Det er langt frem og økonomene kan bare være en blant mange grupper av bidragsytere. I avisdebattene om dette har vel økonomene foreløpig lite å bidra med.

— I debatten om økonomisk vekst i vårt eget land, har nå opinionen oppdaget at velferd og menneskelig lykke ikke kan måles med bruttonasjonalproduktet alene. Økonomene kan vel bebreides at de ikke før har greid å få folk til å forstå dette, men det vil ikke nødvendigvis være fruktbart *nå* å stå frem og fortelle folk at dette er elementært. Derimot kunne en kanskje ventet en noe større innsats av økonomene for å gjøre folk oppmerksomme på sammenhengen mellom kravene om vekst i reallønn og tilgang på sosiale tjenester og vekst i nettopp bruttonasjonalproduktet. Kanskje burde økonomene også på et tidligere tidspunkt vært i stand til å varsle politikerne om at den stigende velstand ville føre til øket interesse for nettopp slike livskvaliteter som ikke måles med bruttoproduktet. Engelelastisiteter og fallende grensenytte er jo tross alt økonomenes domene.

— Et viktig fenomen i tiden er de mange dommedagsforkynnelser, som med utgangspunkt i mer eller mindre alvorlige aktuelle samfunnsproblemer bygger katastrofemodeller og redningsmønstre som ofte har liten kontakt med den økonomiske virkelighet som vi står overfor. Her er det vel så sterke følelser involvert at økonomiske motresonnementer har liten gjennomslagskraft. Spesielt gjør dette seg gjeldende der utgangspunktet er et reelt og betydelig problem. Stikkord kan være Borgstrøm-debatten, ressursdebatten og debatten om «Vekstens grenser».

— Det må vel endelig innrømmes at økonomene har hatt lite å bidra med i utarbeidingen av en politikk som kan avverge de internasjonale økonomiske kriser, enten nå årsakene er at rådene ikke er gode nok, eller at de ikke blir fulgt.

Vi finner altså alt i alt at i mange sammennenger har økonomene gjort seg lite gjeldende i debatten i presse og kringkasting på områder hvor de burde ha forutsetninger for å kunne gi vesentlige bidrag. Jeg har prøvd å peke på noen av årsakene. Men at det finnes forklaringer behøver selvsagt ikke bety at resultatet var det beste. Det kan derfor være rimelig at vi prøver å komme frem til en vurdering av om økonomene burde kaste seg sterkere inn i denne typen av debatt, og, dersom svaret er bekreftende, at vi søker å finne ut hvordan vi kan oppnå dette.

Først må vi da spørre oss om *hva* sosialøkonomene først og fremst skal drive med. Sterkere innsats i den løpende debatt i presse og kringkasting vil trolig måtte bety mindre engasjement i andre aktiviteter som forskning og administrativ og politisk rådgivning, som vel er de konkurrerende aktiviteter. Kommer vi til at en omlegging er ønskelig må vi også stille spørsmålet om dette bør få innflytelse på den utdannelse sosialøkonomene får.

Det neste spørsmål som kan stilles, er om økonomenes oppfatning av sitt fag og sitt faglige ansvar bør endres, slik at de i større grad vil føle seg engasjert i nettopp den type problemstillinger som opptar nyhetsmediene. Er økonomene for konservative, både i sin oppfatning av fagets grenser og i sitt valg av problemstillinger innenfor de valgte grenser? Til tross for individuelle unntak, kan en vel forsvare å si at økonomene som gruppe kom noe sent med i analysen av mange av de nye problemer som det høye velstandsnivå har bragt i forgrunnen.

Endelig kan en spørre om det er grunn for sosialøkonomene til å ta opp til ny overveielse sin grunnleggende vitenskapsfilosofi. Er det tross alt noe å hente i ideene om «aksjonsforskning» o.l.?

Jeg tror de spørsmålene jeg her har reist kan gi en nyttig retning til en debatt om sosialøkonomenes samfunnsengasjement.

Velferdsteori og miljøpolitikk

AV
VITENSKAPELIG ASSISTENT,
CAND. OECON ARILD HERVIK,
SOSIALØKONOMISK INSTITUTT,
UNIVERSITETET I OSLO.

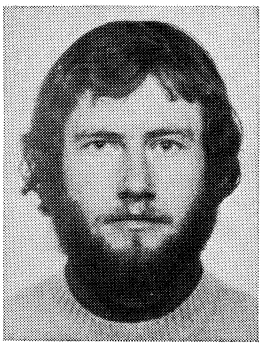

Denne artikkelen er opprinnelig skrevet etter oppdrag fra Arne Næss. Forfatteren arbeidet som assistent for ham året 1975 med å rette opp feilslutninger av økonomisk karakter i avsnittet «Sosialøkonomi — venn eller fiende?» i hans bok «Økologi, samfunn og livsstil».

Artikkelen var ment som et forsvar for sosialøkonomisk tenking. Noen momenter fra debatten om velferdsteorien skulle vise at økonomene ikke utgjør en homogen gruppe som ensidig forsvarer snevre økonomiske fremskritt. Enkelte hovedpunkter fra natur og miljødebatter blir videre presisert i et utvidet velferdsskjema som bygger på Lancasters artikkel «A new approach to consumer theory». Et forsøk på å operasjonalisere dette må sees på som en metodemessig vanskelig, men interessant forskningsoppgave. På grunnlag av denne tankemodell drøftes så kontroversielle emner som konsumentsuverenitet, konsumentens kjennskap til egne valgmuligheter og relativ inntektshypotese.

Innledning

I en nylig utgitt bok av Wilfred Beckermann «In defence of economic growth» argumenteres det for hvordan sosialøkonomene skal frelse verden fra «miljøbevegelsen». Økonomene omtales her som en homogen gruppe med dyp forståelse av velferdssamfunnet med det til felles at alle vil til det ytterste forsvare den økonomiske vekst (med unntak bare av noen ganske få som E.J.Mishan, K.Boulding, J.K. Galbraith og H. Daly (op cit. s. 37)) I denne artikkelen vil jeg ta sosialøkonomien i forsvar. Bechermanns bruk av økonomisk teori til å trekke praktiske politiske sluttsatser vil bli noe drøftet, spesielt med vekt på å avdekke hans verdipremisser[1]). Han er en ivrig talsmann for den verdinøytrale sosialøkonomi og for å underlegge økonomisk politikk og velferdsanalyser prinsippet om konsumentsuverenitet. Sosialøkonomi kan imidlertid også være et redskap for dem som har et mer «miljøorientert» verdigrunnlag. En debatt på det verdimessige plan vil kreve at man redegjør for sine verdipremisser. Sitat fra Gunnar Myrdals «Objektivitetsproblemet i samhällforskningen» (s. 67):

«När detta har klargjorts och värderingarna har förts fram i ljuset, kan också vem som helst, som tycker at en speciell forskning grundar sig på vad han anser vara felaktiga värderinger, klandra den på denna grundval. Han inbjuds också att göra om undersøkningen ock omforma dess resultat genom at ersätta de värdepremisser som använts i den med andra.

Argumenteringen i moraliska og politiska termer kommer då i själve verket att bli stimulerad ock mycket underlättad när konventionell samhällsvetanskap har berövats sina falska anspråk på att kunna fastställa relevanta ock signifikanta fakta ock orsakssamband ock t.o.m. komme til praktiska slutsatser utan explicita värdepremisser.»

Målsettingsdebatt

Andre vitenskapsgrener har ofte kritisert sosialøkonomene for at de grunnleggende målsettinger i liten grad er gjenstand for forskning. De får preg av å være «evige kategorier». Mishan kaller det «the No-choice Myth» og vier en del av sin bok «The cost of economic growth» til å argumentere for at man bør gå over fra å legge hovedvekten på vekstproblematikken til å konsentrere oss om allokeringen av eksisterende ressurser. Av St. meld. nr. 50 (Naturressurser og økonomisk utvikling) går det også frem at sammensetningen av veksten vil bli en sentral oppgave fremover. Fra Lied-utvalgets innstilling (NOU 1974:75) har man overtatt antagelsen om at man øyner grensen for videre økonomisk vekst. Sitat fra St. meld. nr. 50: «Et hovedspørsmål

1) Jeg vil her bruke Gunnar Myrdals skille mellom «värdepremiss» (verdipremisser) og «antaganden» (sak). Saksforhold er av intellektuell og kongitiv karakter og kan være sanne eller falske (også ufullstendige), mens verdipremisser er av emosjonell og viljemessig karakter og kan ikke på logisk grunnlag bevises.

i den politiske debatt i åra fremover er hvilket omfang og hvilke standarder vi til enhver tid bør sikre mot for privat forbruk, varige forbruksgoder, offentlig tjenesteyting og offentlige konsumkapital». For å finne frem til disse standarder på sentrale økonomiske hovedstørrelser vil man trenge kriterier av velferdsmessig art. Et hovedspørsmål jeg reiser i det følgende vil være hvilken plass sosialøkonomene og sosialøkonomisk teori skal ha ved utarbeiding av disse siktemål av velferdsmessig art.

En grunntese i økonomisk teori er at all produksjon er produksjon for konsum. Hovedmålsettingen har dermed vært å øke konsumnivået i dag og i fremtiden, finne den høyeste konsumbanen. En annen hovedmålsetting har vært å sørge for en rimelig fordeling av totalkonsumet. Andre målsettinger kan karakteriseres som avledede målsettinger av disse. Høye investeringer for å sikre det fremtidige konsum, deltakelse i handelssamkvem sikrer et høyere konsumnivå og balanse i handelen som mål har også med fremtidige konsummuligheter å gjøre, lav inflasjon for å sikre vår konkurransedyktighet på verdensmarkedet og for å unngå problemer med inntektsfordelingen. Bak det som er hovedmålsettingene, høyest mulig konsumbane og rimelig fordeling, ligger det velferdsteoretiske betraktninger.

Velferdsteori

Velferdsteori av Pareto-typen har en sterk tradisjon blant økonomer. Grunnleggende axiomer i denne subjektive velferds økonomi er konsumentsuverenitet (det enkelte individ vet selv best hvor skoen trykker og individets egne beslutninger står som ledende prinsipp), individet kjenner sitt mulighetsområde for valg og velger fritt og axiomene for valghandlingsteorien skal være oppfylt. Man forsøker så på dette grunnlag å si mest mulig med minst mulig av vurderinger. Det leder frem til effisient tilpassing som dernest settes som norm for hva som er etterstrebelsesverdig for et økonomisk system. Man slipper unna interpersonelle nyttesammenligninger, og hele regnestykket gir en meget høy presisjonsgrad. M. Blaug skriver i «Economic theory in retrospect» at denne streben etter vurderingsfri velferdsteori har ledet inn i det uføre som det er å sitte med et tankeslott som ingen anvendelse har i den praktiske verden. På dette punkt gir han derimot sin tilslutning til Pigous velferdsøkonomi hvor vurderingselementet blir sterkere fremhevet. I 5) (se litteraturlisten) gir også J. R. Hicks sin tilslutning til Pigou, som han hevder har en mye videre velferdsanalyse enn den av Pareto-typen (spesielt fordelingsaspektet).

Pigou kan kritiseres på mange punkter blant annet for ikke å gjøre sine vurderinger eksplisitt nok. Han opererer imidlertid mer helhetlig i sine analyser ved å innføre begrepet livskvalitet og viser på et utall forskjellige måter hvordan en økning i økonomisk velferd (som i det vesentlige er øking i BNP eller det som kan måles i penger), kan lede til skadevirkninger som gjør at vi ikke får noen øking i total velferd. I hans 50 år gamle bok «Economics of welfare» kan en finne listen over eksterne effekter: arbeidsulykker, yrkesskader, ansettelser av kvinner og barn i arbeid, luft og vannforurensninger som er resultat av ubehandlede spillprodukter, og arbeidsledighet som et resultat av tekniske endringer. Listen pr. idag vil nok være litt annerledes, men han innfører det prinsipp at han stiger ned fra sin teoretiske pidestall og belyser mer empiriske sammenhenger. Han var en praktisk rettet økonom og dette er et sitat fra hans «Economics of welfare»: «There is no guarantee that the effects produced on the part of welfare that can be brought into relation with the measuring-rod of money may not be cancelled by effects brought about in other parts or aspects, of welfare; and, if this happens, the practical usefulness of our conclusions is wholly destroyed.... The real objection then is, not that economic welfare is a bad index of total welfare, but that an economic cause may effect non-economic welfare in ways that cancels its effect on economic welfare». Problemene er selvfølgelig store når disse effektene skal måles og siden individene rammes forskjellig, må man være villig til å foreta interpersonelle nyttesammenligninger. Årsaken til at Pigous velferdsøkonomi er trengt noe i bakgrunnen, er nettopp problemet med interpersonelle nyttesammenligninger (debatten om dette finnes i 9) og 10)).

Når det etterhvert har kommet for en dag at vurderinger i sterkere grad trenger seg frem i velferdsteorien, har enkelte økonomer gått til angrep på denne delen av sosialøkonomien for å holde vitenskapen «ren» og objektiv (f.eks. Graaf). I samme verk av Blaug som sitert tidligere sier han følgende (s. 596): «The true function of welfare economics is to invade the disciplin of applied ethics rather than to avoid it. In any working social order, there is bound to be a great deal of concensus on social ends. Economic policies, however, are almost always means towards ends that are themselves imperfectly grasped; moreover, different ends may be in conflict with each other. The pupose of welfare economics should be to influence social concensus by making explicit the goals and objectives of different policies and by demonstrating the consistency or inconsistency of particular means-ends relationships. It raises the possibility of the emergence in the near future of some kind of interdisciplinary science of politics and economics that will rescue welfare economics from the theoretical blight to which it has fallen victim.»

Et sitat fra Gunnar Myrdal kan også virke til å understøtte dette (s. 54): «Hele den moderna välfärdsteorin, på hvilken så mycket intelligens har sløsats på senare år, är gjenomsyrad av denna typ av eskapism.»

Hicks hevder også (5)) at økonomi ikke er etikk, men at det grenser mot etikken. Sitat :«It is clearly not always good in an ethical sence-not only because greather Production may be occupied by worse Distribution, but for many other reasons. A rich society may be a more stupid society, or a more discontent society — one does not have to go far to find examples.»

Ved hjelp av et opplegg til Lancaster, «A new

approach to consumer theory» skal jeg ta opp hvordan noen andre vitenskapsgrener kommer inn i bildet når det gjelder velferdsteoretiske analyser. Dette er da en utvidelse av tradisjonell velferdsteori.

Lancasters opplegg.

Et av problemene i velferdsteorien har vært å finne solide begrunnelser for at individets nyttefunksjon holder seg konstant over tid. En viss konstans er en nødvendighet for at man i det hele tatt skal ha noen holdepunkter for å lage velferdsanalyser. Så lenge individet har full tilfredsstillelse av nødvendighetsbehov og lever i et samfunn som er i kontinuerlig endring, så kan det være en streng forutsetning å holde på konstante nyttefunksjoner. Lancasters opplegg er et forsøk på å løse dette dilemma. Han postulerer at bak individenes faktiske markedsadferd er det en nyttefunksjon som ikke er «synlig». Den beskriver individets «indre» tilstand i en stabil funksjonell sammenheng hvor argumentene er slike ting som selvaktelse, trygghet, maktbehov o.l. Denne følte velferd som ikke registreres på noe marked, antas å være mer stabil over tid fordi menneskets innerste vesen neppe er utsatt for så store omveltninger. Dermed har man fått fast holdepunkt for velferdsanalyser. Det neste punkt i opplegget er at disse argumentene i velferdsfunksjonen knyttes til forskjellige markedsstørrelser. F.eks. trygghet ved å spare, kjøpe sikkerhetsseler i bilen, skaffe seg våpen til landets forsvar. Dette er funksjonelle sammenhenger som endrer seg over tid ettersom nye varer innføres i markedet og gamle foreldes. Poenget er nå at med denne bakgrunnen kan man komme tilbake til de tradisjonelle nyttefunksjoner som knyttes til faktisk markedsadferd. Det vi har oppnådd er å beskrive endringsforløpet (parametrisk) med konstans i tilgrunnliggende nyttestruktur. Derved er teorien reddet, men bare på det rent teoretiske plan. Man har jo nemlig også i dette opplegget avslørt at det er andre sider i velferdsteorien som har en like viktig plass som den økonomene tradisjonelt har vært opptatt av.

I tradisjonell velferdsteori får man en passiv beskrivelse av folks adferd, uten noe forsøk på å for klare eller forstå dette adferdsmønster. Man vinner ingen innsikt i hvorfor folk gjør som de gjør, og om de faktisk ønsker å gjøre det de gjør. Når man bare registrer denne adferd og lar disse velferdsanalyser være utgangspunkt for målsettingsanalyser, overlater vi styringen av utviklingen til en stor grad av tilfeldighet. Man bør i større grad være villige til å begi seg ut i det heller flytende område som angår selve opplevelsesaspektet i velferden eller den følte velferd. (Selv om man ikke direkte deltar i slikt arbeid så bør man i allefall sette seg inn i det for å få en dypere forståelse for velferdsaspekter.) Dette vil bli svært verdiladet og metodemessig vanskelig, men det skulle likevel ikke være noen grunn til å følge Beckermann og definere sosialøkonomene som en homogen gruppe som velger bøygens råd og «går utenom». Dette er også en klar verdivurdering om enn noe mer usynlig. I tillegg til dette å delta i kartlegging av dypere mål så må vi forsøke å vinne innsikt i det sett av normer som dirigerer folks handlinger; hvordan de oppstår og hvordan de opprettholdes.[2])

Intervjuer.

Lancaster anser det selv som en håpløs oppgave å operasjonalisere denne dypere nyttefunksjon. Dette kan kansje stamme fra at det fra sosialøkonomisk hold stilles strenge krav til metoden. I velferdsteoretiske sammenheng kan man da komme i det dilemma at man av metodemessige grunner begrenser operasjonsfeltet slik at det man kan si noe om blir «relativt» uinteressant. Dette i motsetning til andre vitenskapsgrener, f.eks. psykologi som ofte griper fatt i interessante ting, men må da godta betydelige metodemessige svakheter. En fremgangsmåte er å beskrive den innerste nyttefunksjon som en normpyramide, et evalueringsskjema. Siri Næss har i et forskningsprosjekt for INAS benyttet samme begrep som vi finner hos Pigou, nemlig livskvalitet. Den almene tilstand for det enkelte individ kartlegges ved intervjuer som igjen bringes inn i en score fra et evalueringsskjema. Det praktiske opplegg utføres for Oslo, Drammen og en rekke utkantstrøk. Av andre slike intervjuundersøkelser (kartlegging av slike «dypere» nyttefunksjoner) så har Norsk Gallup Institutt A/S en gående. Den blir forøvrig foretatt i alle nordiske land. Statistisk Sentralbyrå holder også på med en slik stor intervjuundersøkelse i Norge nå. Dette er etter mønster av en svensk undersøkelse hvor f.eks. ett av resultatene er at dataene kan brukes til å si noe mer kvalitativt om arbeidsplasser. Selv om man kan finne invendinger mot disse metodene så er det vanskelig å unnslippe at man på denne måten kan få mer informasjon om det vanskelige problemområde som velferd er. Gunnar Myrdal forsvarer også dette. Sitat (s. 31):

«Men värderingarna bør naturligvis också så långt som møjligt studeras direkt. Før detta ändamål borde frågor utväljas som gäller ett åsiktfällt som inte innehåller någon referens til den mera spesifika verklighet om hvilken människor har antaganden.»

Om normer.

Studiet av normer ville gi oss en dypere forståelse for hvorfor individet velger å tilfredsstille sine behov slik det faktisk gjør. I Lancasters opplegg er det et spørsmål om hvordan funksjonsformene blir fra behov til markedsstørrelser, og han går ikke i sin artikkel noe nærmere inn på dette. Det gjør imidlertid professor Haavelmo i en interessant utforming i «Variasjoner over et tema av Gossen». Her disku-

[2]) Dette skillet mellom studiet av behov og av normer er kanskje noe kunstig, fordi det er rimelig å anta sammenhenger mellom behovsdelen og normdelen. Historisk kan man regne med en endogen behovsstruktur, men jeg skal likevel prøve å vise at som tankemodell kan opplegget virke klargjørende og at det til enhver tid vil være av interesse å kjenne den rådende behovsstruktur(av denne dypere karakter).

teres konsumentsuverenitet og hvem som har maktposisjon til å diktere markedsadferden. Dette er en begynnelse i en videre normstudie som kunne imøtegå noe av den kritikk velferdsteorien har møtt, om at individet ikke sees i en sosial sammenheng men behandles løsrevet fra det sosiale system. Spørsmålet om hvem som bidrar i normdannelsen, hvordan normer internaliseres og hvordan normstrukturen opprettholdes vil gi oss en dypere innsikt i selve drivkreftene i systemet. En ganske fersk doktoravhandling «Om normer» av Nils Christian Sundby staker ut en kurs i et slikt arbeid. Studier av dette slaget ville gjøre det vanskeligere å forsvare standpunkter av det slaget som man finner hos Beckermann (1974), hvor han underkaster seg prinsippet om konsumentsuverenitet og ved det gir seg ut for å være den verdifrie sosialøkonom. Hensikten med denne utvidelsen av velferdsanalysen må være å få en bedre analyse av målsettingene i økonomisk politikk slik at vi mer aktivt kan planlegge samfunns utviklingen.

Ved å utvide det tradisjonelle velferdsskjema har vi oppnådd to ting.

a) Vi oppnår å få en slags kommunikasjon ned til den dypere velferdsfunksjon eller det som har med selve opplevelsesaspektet å gjøre (altså ikke bare markedskontakt).
b) Vi oppnår å sette individet inn i en sosial sammenheng ved å gå nøyere inn på overgangen mellom de to velferdsfunksjoner. Derved oppnår vi en bedre forståelse for hva som dikterer den faktiske markedsadferd og dette gir oss innsikt i hvordan det tradisjonelle indifferenskartet blir til.

Jeg skal til slutt se på en del kontroversielle emner ut fra dette skjemaet.

Konsumentsuverenitet.

I det praktiske liv er det mange tegn på at man idag er ved å erkjenne svakhetene ved dette prinsipp. Det er bygget opp statlige organer som skal ta seg av forbrukernes interesser, oppdra dem gjennom opplysning til å bli rasjonelle markedsoperatører. Professor Haavelmo tok på et seminar i oktober 1975 opp dette problemet, og han tok til orde for at opplysning var det håp man hadde for at dette prinsippet skulle fungere. Økonomene kunne iallefall ikke påta seg å diktere hva folk skulle ønske seg. Mishan går imidlertid inn på at man i sterkere grad må ta del i det rent politiske arbeid. Gjennom politisk propaganda kan man påvirke folkeopinionen slik at det blir politisk grunnlag for å fatte de beslutninger i samfunnsstyringen som man selv står som eksponent for. I sin virksomhet fungerer økonomene politisk uansett, og sosialøkonomen er ikke definert å bare skulle tjene det bestående. Beckermann (1974) hevder imidlertid at om økonomene skulle gå inn for miljøpolitikk, så måtte han bryte de demokratiske spilleregler og oppheve seg selv som diktator. Etter hans syn må økonomen underlegge seg kosumentsuverenitet.

En annen type invending mot å legge konsumentsuverenitet til grunn for styring finner vi hos Gunnar Myrdal. Han skiller mellom det han kaller «høye» og «lave» verdipremisser. Sitat (s. 22):

«I vår civilisation medger människor vanligen — som ett abstrakt påstående — att de mera allmängiltiga värderingarna, som upplevs giltiga i förhållande till hela nationen eller till och med i förhållande till alla människor under alla förhållanden, är moraliskt «høgre» än de som gällar särskilda personer eller grupper i aktuella situationer. Detta påstående är inte ett aprioristiskt postulat utan en generalisering byggd på empirisk iakttagelse. Alla vet vi att det så verklegen förhåller sig.

Vi är ofullkomliga varelser och i det dagliga livet är det vanligt att de högre värderingarna åsidosätts och hålls glömda. De reserveras för tilfällen som är mer cermoniella till sin natur, eller som på ett eller annat sätt skiljer sig från vardagslivet då de «lägre» väderingarna ofta får dominera. Dessa senera värderingarna tar ett kortare och mera begränsat perspektiv, är mera trånt egoistiska, mera styrda av ekonomiska sociala eller sexuelle interessen och jalusier i en viss situasjon, mindre uppfattade som allmängiltiga värderingar, mindre enkelt humana.»

Konklusjonen på dette er at vi bør forsøke å finne frem til de høyere verdipremisser og utforme samfunnets institusjoner etter dem. Det blir et mål å forsøke å «oppdra» folk til et adferdsmønster dominert av de høyere verdipremisser. På den måten vil det offentlige ikke opptre som diktator, men forsøke å utforme et samfunn etter de verdipremisser som kan fanges opp ved mer inngående intervjuer.

Beckermann (1974) forsøker å bringe filosofiske betraktninger inn i sine analyser. Han går med på at velferdsstaten kan skape stadig flere ønsker hos den enkelte. Han unnslår helt klart en slik ting som at gapet mellom ønsker og det som blir faktiskt tilfredsstilt, ikke behøver å bli mindre. Størrelsen på dette gapet har antagelig en viss inflytelse på velferden. Ved å bruke Lancasters opplegg vil denne kommunikasjon direkte ned til opplevelsesaspektet kunne si oss noe om hvor stort gapet er og hvor mye det betyr. En nylig utgitt OECD rapport skriver: «Gapet mellom de faktiske livsbetingelser for gjennomsnittsindividet og hans tilfredsstillelseshorisont synes å øke».

Tilfredsstillelsen av stadig flere ønsker tar Beckermann (1974) til inntekt for et rikere liv. Han knyttet seg da til filosofer som hevder at mangfold i livsutfoldelse er basis for et godt liv.

Det å skaffe seg et stereoanlegg er imidlertid ikke identisk med selve musikkgleden. Det å få anledning til å reise til Kanariøyene er heller ikke identisk med å tilfredsstille naturglede eller oppdagertrang. Det rent materielle er bare ett kvalitativt aspekt og det sett av andre livskvaliteter er avhengig av den kulturelle basis. I økofilosofien operer man med mangfold som et prinsipp for det gode liv. I normteorien snakker man om det pre-bevisste mennesket som utvikler sine livskvaliteter etter hva samfunnet gir respons på. Hvis det er et sterkt materialisert samfunn vil mennesket materaliseres gjennom

normdannelsen, og konsumentsuverenitet som grunnlag for planlegging vil forsterke utviklingen av det endimensjonale mennesket.

Konsumenten kjenner sitt eget mulighetsområde.

Beckermann (1974) framstiller det slik at konsumentene står overfor valget mellom en rekke materielle goder og en rekke miljøtjenester og velger så bevisst hva de foretrekker. Dette er et skjema bare av rent teoretisk verdi, for i det praktiske liv er ikke forholdene så oversiktlige. Det er ingen som forteller konsumenten hvilken strukturell sammenheng det er mellom hans bruk av materielle goder og det miljø han kan tilbys. Ingen har noensinne spurte konsumenten hvor mye han er villig til å ofre av materielle goder for å unngå flytting til storbyen, pendling, drabantbyproblemer, trafikkstøy og boligproblemer. De strukturelle båndene er av rent usynlig karakter, og de rammer konsumenten gradvis slik at det er store muligeter for tilvenning til den nye «miljørammen». Overfor disse problemene har professor Haavelmo påpekt at man burde gå inn på problemene på politisk hold og servere hele «menyer». Det vil si at man finner ut hva en rekke miljøgoder koster målt i det materielle offer og så stiller man velgerne overfor hele slike menyer. Dette ville være et fremskritt i miljøpolitikken, og økonomene ville nå få et stort kartleggingsarbeide av de strukturelle sammenhenger. Før man imidlertid kan starte et slikt arbeid må man vite noe om hva folk bryr seg om, slik at vi kan starte kartleggingen av de viktigste sammenhenger. Utgangspunktet i Lancasters opplegg og intervjuundersøkelser kan være til hjelp her.

Relativ inntektshypotese.

Selvrespekt må antas å være ett av de grunnleggende behov som finnes i denne dypere velferdsfunksjon. Måten dette behov tilfredsstilles på vil være avhengig av rådende normer. Sett at denne selvrespekten kommer til uttrykk ved den status og aktelse det enkelte individ kan vinne ved materielle uttrykksmiddel. Eksempler kan være størrelsen på lønnen, kvalitet på hus, hytte, bil, møbler, klær, feriereiser osv. Hvis økingen i materielle goder ikke endrer det relative bilde (uendret inntektsfordeling), vil man nå heller ikke ha oppnådd noen velferdsgevinst ved denne økte varetilgang. Selvrespekt kunne dessuten fått en helt annen utfoldelse ved en annen kulturell bakgrunn hvor rådende normer var anderledes. Derved ville det ikke være noe behov for denne materielle øking, og ved en slik endring i normsystemet ville da heller ikke nedgang i varer med statuskarakter føre til noe velferdstap. Det bør selvfølgelig nå understrekes at det er vanskelig å si sikkert om hvor vesentlig dette poenget med relativ inntektshypotese er. Mye tyder vel på at de fleste materielle goder gir en mer direkte behovstilfredsstillelse i tillegg til en mulig statuseffekt. Slike intervjuundersøkelser som jeg har omtalt tidligere, kunne gi visse holdepunkter til å si noe mer om dette.

1) W. Beckermann: *In Defence of Economic Growth,* Jonathan Cape, London, 1974.
2) M. Blaug: *Economic Theory in Retrospect,* Heinemann, London, 1970.
3) J. de. V. Graaf: *Theoretical Welfare Economics,* Cambrigde at the University Press, 1967.
4) T. Haavelmo: Variasjoner over et tema av Gossen, *Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt, Oslo 19. mai 1972.*
5) J. R. Hicks: The Scope and Status of Welfare Economics, *Oxford, Economic Papers,* November 1975.
6) K. J. Lancaster: A New Approach to Consumer Theory. *The Journal of Political Economy,* nr. 2, 1966.
7) E. J. Mishan: *The Costs of Economic Growth,* London, 1967.
8) Gunnar Myrdal: *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen* Raben og Sjøgrens samhellsvetenskapliga bibliotek, Stockholm, 1968.
9) Gunnar Myrdal: *The Political Element in the Development of Economic Theory.* Routledge & Theory Kegan Paul Ltd., London, 1953.
10) A. C. Pigou: *Economics of Welfare,* London, 1929.
11) Lionel Robbins: *Nature and Significance of Economic Science* (1932).
12) St. meld. nr. 50, 1974—75: *Naturressurser og økonomisk utvikling.*
13) Nils Chr. Sundby: *Om normer,* Universitetsforlaget, Oslo, 1974.

faglig miljø for sosialøkonomer:

TRANSPORTØKONOMISK INSTITUTT

Stasjonsvn 4, Oslo 3
Tlf. 14 20 90

TØI — Transportøkonomisk institutt — arbeider med utredning og anvendt forskning i innenlands samferdsel. Instituttet har ca. 100 ansatte som er organisert i avdelinger. For tiden er det ansatt 11 sosialøkonomer som stort sett er samlet i økonomiavdelingen. Men på det enkelte prosjekt arbeider de også i nær tilknytning til andre faggrupper som spenner fra sivilingeniører og realister til psykologer og statsvitere. Stimulerende oppgaver og arbeidskamerater vil du derfor finne enten interessene går i teknisk retning mot modelbygging og økonometri eller mot en «mykere» sosiologisk preget tilnærmingsmåte.

Økonomene har de senere år beskjeftiget seg mye med makroplanlegging med betydelige samfunnsmessige konsekvenser — bl.a. Norsk Samferdselsplan, Norsk Havneplan, Norsk Vegplan for byer og tettsteder og Bilavgiftsutredningen. Men klipp fra publikasjonslisten det siste året viser at vi også arbeider med andre oppgaver:

Berthelsen, Jørn:	«Oversikt over utgiftene til trafikksikkerhet i Norge».
Bjørnland, Dag & Frøysadal, Edvin:	«Offentlige utgifter til transportformål i norske tettstedkommuner».
Evensen, Bjørn:	«Priser og persontransport».
Sager, Tore:	«Aksjonsforskning, planlegging og vitenskapsfilosofi».
Sager, Tore:	«Nyttekostnadsanalyse og medvirkning».
Storøy, Inge Bjørn:	«Inntektsfordelingsvirkninger av offentlige subsidier til rutegående persontransport».
Veninga, Pieter m.fl.:	«Kostnader for transport i konkurranse med jernbane».

I denne forbindelse kan det også nevnes at økonomene ved TØI i løpet av det siste året har vært engasjert i arbeidet med 6 av Norges Offentlige Utredninger — NOU.

TØI legger vekt på kontakt utad og kan tilby et godt bibliotek samt en omfattende dokumentasjon av forholdene i transport gjennom egne publikasjoner. Servicefunksjonene blir styrket ytterligere når vi mot slutten av 1976 flytter til rommelige lokaler i Grensevegen 86 på Helsfyr — med muligheter for fortsatt ekspansjon.

Vi står gjerne til tjeneste med nærmere opplysninger om TØI's virksomhet og om de utfordrende og faglige stimulerende arbeidsoppgaver sosialøkonomer møter i transportforskningen. Kontakt forskningsleder Dag Bjørnland eller avdelingsleder Knut Østmoe.

Inntektene i jordbruket

INNLEGG VED
— HØGSKOLELEKTOR NORMANN AANESLAND, NORGES LANDBRUKSHØGSKOLE
— UTREDNINGSLEDER ØISTEIN GULBRANDSEN, LANDSORGANISASJONEN I NORGE

Inntektspolitikken for landbruket blir et mer og mer brennbart emne. Stortinget har gitt klare signaler om tempo for landbrukets inntektstilpassing til det øvrige næringsliv.

Vi står overfor et ømtålig omfordelingsproblem. Hvordan skal målet konkretiseres, er det oppnåelig, hvilke virkemidler må tas i bruk?

NORMANN AANESLAND:

I den landbrukspolitiske debatten er det ofte to synsmåter som gjør seg gjeldende vedrørende jordbruksinntektene.

(1) Det ene går ut på at inntektene i jordbruket er for lave i forhold til andre næringer.
(2) Andre hevder at like nødvendig som å utvide inntektsrammene for jordbruket, er den indre fordelingen mellom store og små bruk, mellom forskjellige produksjoner og distrikter.

Sannsynligvis er det lettere politisk sett å foreta en indre utjevning ved sterk stigning i inntektene, enn ved en noe lavere inntektsøkning i næringen.

Jamnstilling mellom jordbruket og industri

De som har lagt stor vekt på jordbrukets jamnstilling med andre næringer, har klamret seg til inntektsmålsettingen som er formulert slik i Innstilling nr. 166 for 1964—65 fra Stortingets landbrukskomité: «Komitéen mener at nettoinntekten pr. årsverk for et tidsmessig og rasjonelt drevet bruk, stort nok til å gi full syssselsetting for en øvet voksen person hele året, bør ligge på et nivå som minst svarer til den årslønn voksne menn i gjennomsnitt oppnår i rasjonelt drevet industri».

«Aukrust-utvalget» som ble nedsatt for å se nærmere på jordbrukets inntektsproblemer, kom til den selvsagte konklusjon at inntektsmålsettingen fortalte lite om hva politikerne egentlig hadde ment om hvor høg inntekten i jordbruket burde være. I formuleringen er det brukt flere tøyelige begreper som gir muligheter for tolkning.

Landbrukets organisasjoner har anslått «inntektsgapet» til 2.5 milliarder kroner, eller 25.000 kr. pr. årsverk i gjennomsnitt for ca. 100.000 årsverk. Dette er et enormt tall sammenliknet med f.eks. faktorinntekten for næringen på 3 milliarder, men det er også et stort beløp sett i forhold til den totale realinntektsøkningen som en kan forvente i Norge i kommende år.

Den globale matsituasjonen i verden har vært mye framme i presse, radio og TV i senere tid. Etter min oppfatning er dette en av de viktigste årsakene til at bøndene nå har fått mot til å ta kampen opp mot nedtrapping og avfolking av jordbruket. Skattestreiken på Hitra som ble satt igang uten støtte fra jordbrukets organisasjoner, skapte bølger over hele landet. Ikke bare blant bøndene, men også i jordbrukets organisasjoner og blant politikerne. Jordbrukets problemer ble tatt opp i Stortinget som vedtok i desember i fjor at «inntektsgapet» skulle fjernes i løpet av 3 avtaleperioder, dvs. 6 år. Med denne bakgrunn må en vente helt andre krav og en annen styrke i de kommende jordbruksforhandlinger enn tidligere.

Inntektsfordelingen innenfor næringen

Over 80 pst. av jordbruksinntektene blir fordelt med hjelp av priser på produktene. Det er flere produksjonsnøytrale virkemidler som nyttes i jordbruket, men disse settes inn med liten styrke, og det oppstår en betydelig skjevhet i inntekten mellom store og små bruk, og denne forskjellen øker i størrelse for hver ny jordbruksavtale som kommer. De som har minst inntekt får minst tillegg. Kanaliseringspolitikken over til korn har på mange måter forsterket en fordeling som fra før var ugunstig for de mindre brukene, og disse finnes ofte i utkant-bygder og marginale jordbruksområder. Kanaliseringspolitikken holder kornprisene på et relativt høgt nivå for å stimulere til kornproduksjon og på den måten å redusere husdyrproduksjonene slik at det ikke blir overproduksjon av disse produktene.

I senere tid har flere og flere framholdt at det er ønskelig å opprettholde det antall gardsbruk en har i bygdene. Fryse fast bruksstrukturen er nevnt som et mål for landbrukspolitikken. Stortingets landbrukskomité har antydet at brukstallet er så lite at det ikke bør reduseres ytterligere. Det er få store bruk og mange små i Norge. Det er derfor økonomisk sett lite å hente ved å jevne ut inntektene. Men en skeiv inntekt er et press på bruksstrukturen slik at ønsket om sammenslåing og nedleggelse av bruk blir sterkere. Ønsker en å bremse en slik utvikling, bør en derfor jevne ut inntekten slik at stordriftsfordelene blir mindre.

Framtidig landbrukspolitikk

Politisk vil det sannsynligvis ikke være mulig å opprettholde en skeiv inntektsfordeling innenfor næringen, samtidig som en påberoper seg at jordbruket skal likestilles med andre næringer. En inntektsøkning på f.eks. 2,5 miliarder i løpet av 6 år på toppen av den inntekt jordbruket har, og i tillegg til vanlig inntektsøkning, vil kreve at det tas i bruk andre virkemidler enn tidligere, ellers vil bl.a. markedet for enkelte produkter sprenges totalt. La oss derfor se litt på hvilke omlegginger som sannsynligvis vil finne sted i norsk landbrukspolitikk i kommende år:

Produksjonsnøytrale virkemidler

En større del av inntekten kan tas ut som produksjonsnøytrale støttetiltak som er uavhengig av hvor stor produksjonen er på bruket, og en kan da nytte tilsvarende lave priser. Støtten kan gis pr. bruk, pr. sysselsatt eller pr. familie. På den måten kan en holde produksjonen av de forskjellige produkter innen det som forbrukes i landet, og samtidig fordele inntektene mellom bruk og distrikter på en hensiktsmessig måte. Det er en del argumenter mot denne type av virkemidler. Det blir nevnt at jordbrukerne ikke bør få inntektene som «sosial hjelp» eller «fattigmanns hjelp». Det private initiativ blir ødelagt. Den «beste» ungdommen vil ikke finne seg i dette, og de vil derfor forsvinne. Sannsynligvis er det en del i slike argumenter, men de produksjonsnøytrale virkemidlene kan sannsynligvis nyttes noe sterkere enn tilfellet er nå. Bøndene vil bl.a. godta et betydelig større beløp i feriepenger enn det de har. Feriepengene kan gis uavhengig av produksjonens størrelse. Det kan også gis skattelette ved at det fra skatten kan trekkes et fast beløp som er uavhengig av størrelsen på inntekten. Ordninger av denne type vil bøndene kunne akseptere uten at de får noen mindreverdig følelser av den grunn.

Differensierte priser.

To-pris eller flere priser, på samme type produkter kan nyttes, f.eks. forskjellige priser som bestemmes etter bruksstørrelse og/eller etter det geografiske området bruket ligger i. En høg pris for den første mengden som leveres opp til et visst kvantum kan utbetales til alle bruk. Dette er et prissystem som nyttes noe i dag og det synes å bli godtatt.

Men det er også problemer med differensierte prissystemer. Grensen mellom prisene skaper ofte irritasjoner enten disse er geografiske eller de blir fastsatt etter størrelsen av produksjonskvantumet.

Støtte til deltidsbrukene og arbeid utenfor jordbruket.

⅔ av norske gardsbruk har betydelige inntekter utenfor bruket. Arbeid som kan kombineres med jordbruksdrift har derfor stor interesse for mange bønder. Ønsker en å styrke sysselsettingen i bygdene, er det sannsynligvis en del å vinne ved å vri jordbrukspolitikken mer i retning av en bygdepolitikk, hvor alle bygdenæringene ble sett i sammenheng. Det er åpenbart at et årlig tilskudd på f.eks. 2.5 milliarder kroner vil gi større sysselsettingseffekt i bygdene, dersom en ikke binder disse midlene ensidig til jordbruket. Men at det kunne gis som støtte til skogbruk, fiske, småindustri, servicenæringer o.s.v. som drives og som kan drives i kombinasjon med jordbruk. Bor det folk på brukene som driver med kombinasjon jordbruk/annet yrke, vil det være lett å føre disse over i en mer intensiv matproduksjon i framtiden om dette blir nødvendig. Ensidig satsing på matproduksjon innebærer at færre blir bosatt i bygdene, og det er derfor sannsynlig at en næringspolitikk hvor en legger noe mindre vekt på produksjon av mat, og noe mer vekt på å opprettholde gardsbruk og bostedene, også ville gi den største beredskapsmessige nytten.

Avsluttende merknader.

Framtidig landbrukspolitikk vil sannsynligvis i noe større grad enn tilfellet har vært til nå å ta i bruk virkemidler som faller innenfor de tre gruppene som er nevnt foran. I hvor stor grad det blir produksjonsnøytrale virkemidler eller differensierte priser som vil sette preg på landbrukspolitikken i kommende år, kan det derimot være vanskelig å spå noe om.

Kombinasjonsbruk av forskjellige slag er et dominerende trekk i norske bygder — og at dette vil fortsette er det ingen tvil om. Derimot er det ikke klart hvordan en politisk sett vil stille seg til de ulike kombinasjoner. I dag faller de fleste kombinasjonene mellom «to stoler». Jordbrukssektorene er i første rekke interessert i arbeidstiden og investeringer i det tradisjonelle jordbruket — og andre næringer holder seg til sine sektorer. Det er ingen næringspolitikk eller næringsorganisasjon som vurderer kombinasjoner ut fra et felles mål, hvor en f.eks. kunne oppnå den beste samlete inntekt eller sysselsetting for en familie på et kombinasjonsbruk. Men det er dette gardbrukeren i første rekke er interessert i.

ØISTEIN GULBRANDSEN:

Kommentar til innlegg av Normann Aanesland

Jeg er enig i at inntektsmålsettingen for jordbruket er uklart formulert. For det ene er sammenlikningsgrunnlaget uklart. Dernest er det uenighet om hva som skal gå inn i nettoinntektsbegrepet for jordbruket.

Det er LO's oppfatning at alle inntekter må regnes med ved inntektsansettelsen. Utover den rene gårdsdrift kommer en betydelig andel av jordbrukernes inntekter fra skogsdrift, turistvirksomhet, innlandsfiske m. v. Slike inntekter tas vanligvis ikke med ved beregninger av inntektsnivået i jordbruket.

Til dette vil jordbrukets yrkesutøvere utvilsomt hevde at uansett andre inntekter må arbeidsinnsatsen i den rene jordbruksvirksomhet gis rimelig vederlag. Selv slik avgrensning av inntektssammenlikningen er imidlertid ikke problemfri. Lønnsinntekter er lett målbare, mens jordbrukere er selvstendig næringsdrivende. Arbeidskraftforbruket i

industrien måles stort sett ved stoppeklokker. Det er annerledes på et gårdsbruk. Dernest vil en industriarbeider bruke tid til bl. a. arbeidsreiser og spisepauser. Dette bør også trekkes inn ved sammenlikningen.

Jeg skal ikke gå ytterligere i detaljer om dette. I den utstrekning det er økonomiske forskjeller mellom jordbruket og industrien som ikke kompenseres ved forskjeller i livssituasjon eller på annen måte, er jeg overbevist om at jordbruket vil finne forståelse for det. Forutsetningen er imidlertid at jordbruket aksepterer behovet for utjevning av inntektene innad i næringen. I snart 20 år har jordbruket fått inntektstillegg som de mest lavtlønte blant LO's medlemmer. Likevel påstås ulikhetene å øke. Aanesland peker på at 80 prosent av jordbruksinntektene blir fordelt ved hjelp av produktprisene. Når fjerdedelen av brukene har nærmere 60 prosent av arealet og produksjonsmengden, må en betydelig del av overføringene tilflyte de større brukene med høye inntekter. Jeg er derfor enig med Aanesland i at det er viktig å finne fram til inntektsoverføringer som kan gi nødvendig omfordeling.

Produksjonsnøytrale virkemidler kan utvilsomt bidra noe til dette. Disse må imidlertid ikke benyttes i slik utstrekning at effektivitetskravet i jordbruket faller helt bort. For det ene stilles krav om effektiv bruk av arbeidskraftressurser i annen virksomhet. Dernest er arbeidskraft vår kanskje knappeste ressurs i en ellers uvanlig gunstig ressurssituasjon.

Derfor er Aaneslands tanke om støtte til kombinasjonsbrukene, slik at en del av overføringene til jordbruket kan benyttes til utvikling av alternative arbeidsplasser på bygdene svært interessant. Det bør være til jordbrukets fordel om jordbrukspolitikken utformes som en del av en bygdepolitikk. I tilfelle må først og fremst industrien bidra med arbeidsplassene, idet servicevirksomhet virker sentraliserende. En slik bygdepolitikk burde sikre matvareproduksjonen, inntektsgrunnlaget på bygdene og en forsvarlig utnytting av våre knappe arbeidskraftressurser bedre enn gjennom utelukkende jordbrukspolitiske tiltak.

Helsetjenesteforskning

NAVF, Rådet for medisinsk forskning, har opprettet en prosjektgruppe for helsetjenesteforskning for en 5-års periode. Gruppen søker nå en yngre sosialøkonom/siviløkonom/statistiker som stipendiat til et forskningsprosjekt innenfor helseøkonomi (finansieringsordninger i helsetjenesten, cost-benefit analyser, m.v.).

Lønn etter kvalifikasjoner.

Nærmere opplysninger fås ved henvendelse til doktor P. F. Hjort, Institutt for allmenmedisin, Fredrik Stangsgt. 11/13, Oslo 2. Telefon 56 37 80.

Søknad sendes innen 20/5 1976 til:

NORGES ALMENVITENSKAPELIGE FORSKNINGSRÅD,

Munthesgt. 29, Oslo 2.

NAVF

DEBATT

Mer om nytte-kostnadsanalyser

AV
FRED-OLAV SØRENSEN

Med utgangspunkt i Sosialøkonomens spesialnummer om nytte-kostnadsanalyser (nr. 3 1975) har Kjell Eide kommet med kritiske merknader om nytte-kostnadsanalyser i Sosialøkonomen nr. 8, 1975. Hans innlegg har ført til innlegg av Gunnar Bramness, Finn Førsund og Knut Arild Larsen i etterfølgende numre av Sosialøkonomen. Etter å ha fulgt med i debatten finner jeg det nødvendig å presisere hva jeg mener er hovedelementene i slike analyser for å forsøke å sette debatten inn i en litt annen sammenheng enn det som hittil er gjort. Mitt utgangspunkt er ganske analogt Kjell Eides, nemlig et ønske om å drøfte nytte-kostnadsanalyser og deres anvendelse i forbindelse med praktiske beslutninger om iverksetting av tiltak.

I det følgende vil jeg foretrekke å benytte betegnelsen programanalyser som er en fellesbetegnelse for nytte-kostnadsanalyser og kostnads-effektivitetsanalyser. I prinsippet snakker en bare om nytte-kostnadsanalyser når alle nyttevirkninger og alle kostnader ved et tiltak er tallfestet. Dersom enkelte nyttevirkninger eller kostnader ikke er tallfestet vil en som regel måle nyttevirkninger og kostnader i forhold til de ikke-tallfestede virkningene. En snakker da som regel om kostnads-effektivitetsanalyser. I litteraturen skilles det som regel ikke klart mellom disse og argumentasjonen nedenfor angår stort sett begge. Jeg finner det dog mer hensiktsmessig å bruke fellesbetegnelsen programanalyser.

Programanalyser av foreslåtte eller gjennomførte tiltak vil som regel inneholde følgende hovedelementer:

1. Presisering av de oppgaver og mål analysen har sitt utgangspunkt i.
2. Klarlegging av alternative tiltak for å oppfylle oppgaver og mål.
3. Oversikt over tiltakenes virkninger (resultater og kostnader), herunder:
   — identifisering av virkningene
   — verdsetting av virkningene.
4. Sammenlikning av alternativene.

Som Eide selv antyder, ligger det ikke noe nytt i at en analyse med det formål å beslutte om tiltak skal settes i verk eller ikke inneholder disse hovedelementene. For å begynne med element nr. 1 ovenfor: programanalysen tar ofte sikte på et høyere presisjonsnivå m. h. t. formuleringer av oppgaver og mål enn det som vel er vanlig i forbindelse med vurdering av tiltak. I de tilfeller hvor de sentrale trekk ved et program kan gis en dekkende beskrivelse gjennom indikatorer, vil formuleringen av oppgaver og mål også knyttes til indikatorer. I de tilfeller hvor problemet ikke lar seg formulere gjennom indikatorer vil en også gi avkall på bruk av indikatorer i presiseringen av oppgaver og mål.

Eide påpeker helt korrekt at de fleste problemer har flere enn én dimensjon, hvorav mange trekker i ulike retninger. Men han gir i denne sammenheng inntrykk av å være fullstendig handlingslammet overfor problemer med flere enn en dimensjon, dvs. problemer hvor en står overfor flere forskjellige hensyn eller interesser. Dette inntrykket skaper han ved å antyde at en står overfor et uløselig dilemma dersom en forsøker å gå løs på den mangedimensjonale virkelighet ved hjelp av endimensjonale presieringer av mål. Det er vel neppe noen uenighet om at en i de tilfeller hvor en står overfor motstridende hensyn (dimensjoner) må foreta et valg m. h. t. hvilke hensyn som skal tillegges mest vekt i presiseringen av mål. Flerdimensjonaliteten i et problem kan bare tas hensyn til gjennom innføring av beskrankninger som spesifiserer i hvilken grad en kan gjennomføre tiltak som tjener et gitt mål på bekostning av andre mål. Når Eide antyder at veien ut av dilemmaet er mer realistiske analyser som bygger på flerdimensjonale mål er det vel han, snarere enn Sosialøkonomens leder, som jukser ved å leke en slags «la oss late som»-lek. På dette punkt skulle det være tilstrekkelig å vise til de poengene som Jan Tinbergen og Leif Johansen har lagt fram m. h. t. sammenhenger mellom antall mål og antall virkemidler. (J. Tinbergen: «On the Theory of Economic Policy» og L. Johansen: «Offentlig økonomikk».)

Det som her er sagt skulle ha gyldighet uansett om det er saksbehandleren eller beslutningstakeren som har befatning med saken. At det er politikerne som må bestemme hvilken vekt som skal tillegges de forskjellige hensyn er åpenbart. Det forhindrer ikke at saksbehandleren kan gjennomføre en analyse når han er gjort kjent med politikernes preferanser eller når han åpent forelegger valgssituasjonen for politikerne. I de tilfeller hvor premissene skjules for politikerne er det saksbehandleren som bør bebreides og ikke analysemetoden. Programanalysen står ikke i noen særstilling på dette punktet.

Når det gjelder element nr. 2 ovenfor vil et vanlig krav til en analyse være at flere alternativer utredes. Det synes ikke å være noen uenighet om at dette er ønskelig.

Element nr. 3 ovenfor er to-delt. En oversikt over

virkningene av alternative tiltak vil måtte begynne med at virkningene identifiseres. Det er neppe noen stor uenighet om at dette er ønskelig. Det neste skrittet består i å forsøke å verdsette virkningene.

Poenget ved verdsettingen er å få et inntrykk av hvilke mengder ressurser og goder som skapes og forbrukes ved gjennomføringen av tiltak, samt hvordan disse fordeler seg på de impliserte parter. Sålenge verdsettingen dreier seg om ressurser og goder som inngår i nasjonalregnskapet kan den neppe være mer kontroversiell enn den verdsetting som skjer gjennom måling av nasjonalproduktet. På dette punktet er det ikke aktuelt å belaste programanalysen i særdeleshet.

Programanalysen vil i svært mange tilfeller nøye seg med å verdsette i pengeenheter de goder som verdsettes også i nasjonalregnskapet. Andre virkninger som det er mer kontroversielt å verdsette i pengeenheter vil en ofte la være å verdsette; en nøyer seg med å liste dem opp slik at beslutningstakerne får en klar oversikt over hvilke virkninger det dreier seg om. Sistnevnte virkninger kan da veies mot de tallfestede virkningene om en ønsker å gjøre det på den måten.

Programanalysen blir mer kontroversiell når den forsøker å verdsette i pengeenheter virkninger som det ikke er vanlig å verdsette på denne måten. I disse tilfeller vil kritikken måtte avhenge av hvordan en rent konkret er gått fram i det enkelte tilfelle. I mange tilfeller vil en ved hjelp av relativt enkle vurderinger kunne vise at visse virkninger representerer verdiskaping som har alternativer som verdsettes i nasjonalregnskapet. Den verdsetting som skjer gjennom alternativkostnadstankegangen vil ofte være eksempel på dette. Men det er selvsagt naturlig å utvise skepsis m. h. t. dette.

Tillat meg en liten digresjon i denne sammenheng. Motstandere av programanalyser lar oss ofte tro at eksistensberettigelsen til — og kjennetegnet ved — denne analyseformen står og faller med spørsmålet om det er forsvarlig å verdsette menneskenes følelsesliv i pengeenheter. På denne måten rigger man til et fugleskremsel som det deretter er enkelt å uttrykke sin avsky mot. Et tilsvarende fugleskremsel har Eide i høy grad rigget til når han så sterkt betoner at nytte-kostnadsanalysene er endimensjonale.

I argumentasjonen ovenfor har jeg brukt nasjonalregnskapet som en slags referanseramme m. h. t. når det er rimelig og når det er mer kontroversielt å måle verdiskapingen som genereres av de tiltak en analyserer. Det er ikke dermed sagt at jeg blindt aksepterer de verdimål som brukes i nasjonalregnskapet. Poenget er bare at når en diskuterer programanalysens måling av verdier så synes det naturlig å skille mellom den verdimåling som vi alle benytter oss av til daglig og den verdimåling som er særpreget for programanalysen. Førstnevnte er i grove trekk akseptert som en operasjonelt meningsfylt referanseramme for samfunnets materielle verdiskaping, og en debatt om denne referanserammen hører hjemme i en langt bredere sammenheng enn programanalysen. Sistnevnte vil måtte vurderes i hvert enkelt tilfelle, og det er naturlig at de svakheter som finnes her belastes programanalysens om sådan.

Tilslutt har vi element nr. 4 i analysen, sammenlikning av alternativene. Det er her snakk om forskjellige forsøk på å tilrettelegge informasjonen slik at beslutningstakeren kan vurdere om et tiltak er samfunnsmessig lønnsomt eller ikke, og om det bør rangeres høyere eller lavere enn de alternativer som foreligger. Det er en banal sannhet at tilrettelegging av informasjon skjer på subjektivt grunnlag. Programanalysen vil her kunne angripes særskilt i den grad informasjonen framlegges i for kompakt form, f. eks. nytte-kostnadsbrøk, og i den grad tallfestede virkninger får dominere framstillingen på bekostning av ikke-tallfestede virkninger.

Så noen ord om Knut Arild Larsens fire krav til nytte-kostnadsanalyser. Som et prinsipielt utgangspunkt tror jeg det er riktig å stille opp disse kravene. Men det er vel slik at det vil være stor uenighet i vurderingen av når kravene rent operasjonelt er oppfylt og når de ikke er det. Men selv ut fra en relativt lite streng tolkning av hva kravene innebærer tror jeg Larsen har rett i at det i disse ligger en ganske alvorlig kritikk av mange programanalyser.

La meg konkludere med å si at programanalysens verdi kan bedømmes ut fra alternative referanserammer. En type ramme kan bestå av visse ideelle krav til hvordan beslutninger om iverksetting av offentlige tiltak bør fattes. En annen type ramme kan være hvordan slike beslutninger fattes i dag. Ut fra sistnevnte ramme er jeg overbevist om at programanalysen representerer et viktig framskritt. Førstnevnte referanseramme, som vel Larsens fire krav er et eksempel på, er nyttig som en veiviser. Men når en først skal tråkke i vei i terrenget så hender det ofte at en må tråkke i gjørma. En kommer ingen vei hvis det er et absolutt krav at en skal holde seg ren på beina.

Energiprisene:

REPLIKK TIL HERMOD SKÅNLANDS INNLEGG I NR. 3/76.

AV
ARNE FESTERVOLL

Ved vurdering av kostnaden for elektrisk oppvarming i tilknytning til eksisterende boligmasse (gamle nett) må man være oppmerksom på at:

1. Norske nett i noen grad allerede er bygget ut for helelektrifisering. Dette har bl.a. sammenheng med de krav som stilles til utstyret for å hindre ødeleggelse ved kortslutningsuhell. Der disse kravene ikke er oppfylt, står nettene for tur til å forsterkes uavhengig av spørsmålet om elektrisk oppvarming.

2. En rekke steder kan spenningen i fordelingsnettet økes. I Oslo ble f. eks. en overgang fra 5 kV til 10 kV avsluttet for få år siden. Derved økte kapasiteten til det dobbelte, og investeringen betaler seg på kort tid bare ved den reduksjon i fordelingstap man oppnår.

3. Mange steder forsterkes nettene for å kunne tåle innkopling av elektrokjeler i perioder med rikelig tilgang på vann, og husholdningenes forbruk sammenlagres ofte på en gunstig måte med annet forbruk (industri, kontorer osv.).

4. Kontinuerlig foregår det utskiftinger og forsterkninger på grunn av anleggenes alder og stigning i forbruket på andre områder enn elektrisk oppvarming.

5. I nybygg har man valget mellom å satse på et helelektrisk system eller på et annet system, i tillegg til elektrisitet. I eldre bygg får man den samme problemstilling etter hvert som hele eller deler av anleggene må skiftes ut.

I motsetning til annet elektrisitetsforbruk, kan elektrisk oppvarming erstattes av andre energiformer. Elektrisk oppvarming kommer derfor som et tillegg, og det er, med henvisning til punktene ovenfor, liten tvil om at man har de samme skalafordeler i eksisterende boligmasse som når helt nye nett bygges ut. Ofte vil de være større. Når jeg og mange «elektrisitetsglade institusjoner» har påvist utvalgets feilkonklusjoner på dette punkt, stikker det derfor dypere enn Skånland synes å ha oppfattet.

På meg virker det som om Skånland her baserer seg på dårlig (om enn besnærende) intuisjon, og mangelfull kjennskap til elektrisitetsforsyningen.

De skalafordeler som kan oppnås ved elektrisk oppvarming «beviser», som jeg også har sagt tidligere, ingen ting i seg selv. Men det er viktig å ta dem med i beregningene når vi stiller spørsmålet: I hvilken form bør vi ta ut energien for å komme billigst mulig fra det? Det er til dette spørsmålet jeg hevder at vi kommer best ut om en stadig større del av vårt energiforbruk er i form av elektrisitet; men det er liten grunn til å kreve full omlegging over natten.

Nordisk investeringsbank

AV
HERMOD SKÅNLAND

«Sosialøkonomen» har i nr. 3 en lederkommentar til Stortingets vedtak om en nordisk investeringsbank. Kommentaren tyder på at man har smakt på begrunnelsen uten helt å kunne fordøye den. De følgende synspunkter er ment å hjelpe på fordøyelsen.

Behovet for en nordisk investeringsbank har vært utredet flere ganger tidligere uten at planene er blitt realisert. Denne gang valgte statsministrene å la utredningen skje på basis av en prinsippbeslutning om at en slik institusjon skulle opprettes. Jeg tror man kan ta dette som utrykk for at begrunnelsen for banken i hovedsaken er av politisk karakter.

I det nordiske samarbeid har utbyggingen av felles institusjoner hatt en egenverdi, idet de bidrar til å etablere og befeste Norden som en enhet, kulturelt og økonomisk. Man kan mene at det ikke er noe spesielt behov for dette, men når en vil drøfte berettigelsen av en nordisk investeringsbank, må en ta denne politiske vurdering som en kjennsgjerning. Spørsmålet blir da ikke så mye om investeringsbanken kan medføre noen netto kapitaltilførsel til området, men om den kan bidra til økonomisk integrasjon i Norden og om den vil kunne ha noen spesiell betydning for de land som står svakest.

«Sosialøkonomen» sier at «det er få investeringsprosjekter av utpreget nordisk interesse». Ut fra den skisserte målsetting vil det i så fall være ønskelig at flere prosjekter blir av denne karakter. En institusjon som blant annet har til oppgave overfor det private næringsliv å peke på de muligheter som er til stede for samarbeid innenfor Norden, vil kunne bidra til dette. Våre nasjonale erfaringer, ikke minst i distriktsutbyggingen, viser vel at næringslivet ikke alltid selv har den fulle oversikt over de muligheter som foreligger.

Også muligheten for finansiering av et prosjekt når det er av «nordisk interesse», kan føre til at man i stedet for å søke samarbeid bare på nasjonal basis eller med bedrifter utenom Norden, søker sine samarbeidspartnere innenfor de nordiske land.

Interessen for banken synes å ha vært størst i Island og Finland. Det virker rimelig at dette skyldes at disse land har følt problemene med å skaffe kapital sterkere enn de mer sentralt beliggende skandinaviske land. Selv om vanskelighetene kanskje ikke har vært så store under de senere års særlig lette internasjonale kapitalmarkeder, bør vi ikke regne med at forholdene alltid vil være slik. Lykkes det å skaffe en bedre kontroll med den internasjonale likviditet, vil en tilstramming på kapitalmarkedene være en påregnelig konsekvens. Sjefen for Islands Seddelbank, Johannes Nordal, har i siste nummer av «Norges Industri» gitt klart uttrykk for at selv under de nåværende forhold har det vært vanskelig for Island å skaffe til veie lån med så lang løpetid som er nødvendig for en utvidet industrialisering på basis av egne ressurser, og han stiller i så måte betydelige forventninger til en nordisk investeringsbank.

De såkalte «økonomiske særfordeler» som banken skal ha, skyldes dens karakter av internordisk institusjon. Det er fast praksis for internasjonale institusjoner at vertslandet ikke skal ha fordeler gjennom beskatningen fremfor andre deltakende land. Fordi bankens virksomhet vil være av en slik art at den har lite behov for å drive i konkurranse med private banker, er det i denne sammenheng lite relevant å tale om subsidiering.

Det er nokså vanlig når man ønsker å uttrykke sympati for en målsetting, i dette tilfelle nordisk samarbeid, men ikke liker hva det innebærer, å si at man må finne andre midler, uten å peke på hvilke. Like fullt er dette en nokså lettvint fremgangsmåte som man kanskje ikke hadde ventet å finne i «Sosialøkonomens» lederspalter. Eller hadde man?

BOKANMELDELSER

ØKONOMISK OPPSLAGSBOK,

REDIGERT AV JOHAN EINARSEN,
HANS HELI, TOR HERSOUG
OG TORE LINDHOLT.

Gyldendal, Oslo 1975, 370 sider.

Oppslagsboken er, som forfatterkollegiets navn antyder, klart sosialøkonomisk orientert. Ifølge min raske opptelling inneholder den 1 465 oppslagsord fordelt på 370 sider, dvs. ca. 4 ord pr. side. Da det er en del henvisninger til andre oppslagsord betyr det at hvert ord er forholdsvis fyldig behandlet.

En oversikt over de oppslagsord som er viet størst oppmerksomhet gir kanskje det beste inntrykk av bokens opplegg. «Inntektsdannelse» dvs. økosirk og Keynesteori, er viet størst oppmerksomhet med 10½ side. Deretter følger «folketrygd» med 8 sider, «balanse» dvs. aktiva og passiva i et selskap, 7 sider, «produktfunksjon» og «produksjonsteori» ialt 6½ side, «markedsprisdannelse» 4½ side, det samme får «boligmarked» og «boligpolitikk». Utenriksregnskapet» får 4 sider. «Arbeidervern», «investeringskalkyler», «kryssløp» og «ligningssystemer» får hver 3—3½ side. Oppslagsord som «komparative fortrinn», «konjunkturteori», «priskontroll», «skatt», «sosialpolitikk», «stokastisk variabel», «valghandlingsteori» og «Walras' system» får 2—2½ side.

Innenfor et begrenset sidetall vil det alltid være et vurderingsspørsmål om hvilke ord som skal med og hvilke som skal utelates. Etter mitt syn har ikke forfatterkollegiet vært helt heldig med denne avveining. Følgende ord er eksempelvis med: «eksklusivt salg», «selektivt salg», «giro», «georgisme», «fremskrittsalliansen» og ikke minst — til min store forundring — «åtte timers dag». Dette er ord som jeg vanskelig kan tro står særlig sentralt i en sosialøkonoms hverdag. En god del viktige ord/begreper er derimot ikke tatt med. Eksempelvis leter man forgjeves efter «avgift», «gebyr», «programbudsjettering», «nyttekostnadsanalyse (cost benefit analysis)», «transformasjonsfunksjon», «pengegrensenytten», «substitusjonselastisiteten», samt sentrale begreper og metoder innenfor økonometri og matematisk programmering (autokorrelasjon, hetrosedastisitet, skyggepris/kalkulasjonspris, dynamisk programmering, heltallsprogrammering osv.). «The Giffen Case» er nevnt, men ikke «Gossens lov». Selv om boken kanskje sikter mot det «brede publikum» tror jeg man kan si at mange viktige ord/begreper er utelatt som klart vil redusere bokens verdi som oppslagsverk. Jeg kan heller ikke se at bokens ramme — med hensyn til antall sider — hadde blitt sprengt om man hadde lagt mer arbeide i utvelgelse av sentrale økonomiske termer.

Når det gjelder forklaringene til oppslagsordene er de efter mitt syn i hovedsak tilfredsstillende. Det er enkelte unntagelser. I omtalen av «skatt» brukes en halvside til oppramsing av varer som det er særavgift på. Oppslagsordet «eksterne virkninger» finnes ikke hvilket er beklagelig da denne term efterhvert synes å erstatte «indirekte virkninger» (som gir misvisende assosiasjoner). «Indirekte virkninger» er iflg. boken karakterisert ved «....at de er utilsiktede bivirkninger som spiller liten rolle for dem som foretar handlingene». Det er svært lite presist. Det sies at det er forskjell mellom «fri konkurranse» og «fullkommen konkurranse», men ikke hva forskjellen består i (nemlig perfect knowledge). Det skjelnes ikke mellom «økonomikk» og «økonomi»,

dvs. førstnevnte betegnelse forekommer ikke. De eksempler jeg har nevnt på «svake» forklaringer er neppe representative eller eksempler på de «værste» forklaringer, men er bare nevnt for å gi et inntrykk av boken.

Alt i alt synes boken å ha blitt et forholdsvis hendig hjelpemiddel for en sosialøkonom, men den kunne ved enkle virkemidler blitt et enda bedre hjelpemiddel. Jeg har hatt adgang til boken i ca. to uker og i denne periode har jeg ved flere anledninger hatt glede av den. Jeg tror derfor også at andre sosialøkonomer vil kunne ha glede av denne bok.

Stein Østre

LEIF H. SKARE:

Prosjektadministrasjon og utredningsteknikk,

Tanum-Nordli, Oslo 1975, 260 sider

Boken er vel særlig beregnet på personell som har ansvar for prosjektledelse/prosjektarbeide i offentlig forvaltning og næringsliv.

Første del gjelder systemteori med vekt på informasjons- og beslutningssystemet. Annen del dekker hovedfasene i prosjektarbeidet: den innledende fase, den utførende hovedfase og den avsluttende fase. Tredje del omfatter seks praktiske eksempler på opplegget av utviklingsprosjekter.

Boken søker å gi — kan man si — en generell teori om prosjektadministrasjon som skal passe på alle typer av prosjekter, slik at man i arbeidet med et bestemt prosjekt skal kunne gå inn i boken for å hente det man trenger. Dette betyr imidlertid at boken blir for generell og vag. Man skal ikke lese mange sider før man mister interessen. Det dreier seg om selvfølgeligheter slik at man vel kan si at boken er kjedelig.

Undertegnede som til stadighet arbeider med prosjekter og prosjektadministrasjon, hadde ventet å kunne lære noe av en slik bok. Erfarne og uerfarne kolleger udi prosjektarbeidet har dessverre det samme inntrykk som jeg.

På den annen side kan man vel kanskje si at det er umulig å gi en generell fremstilling av prosjektadministrasjon som gir noe særlig, fordi det dels sier seg selv hvorledes slikt arbeid skal gjøres og dels fordi administrasjonen av prosjektene må tilpasses de svært spesielle behov man står overfor i hver enkelt sammenheng.

Jeg tror boken hadde blitt bedre om sidetallet var skåret sterkt ned. Det en nybegynner trenger er vel ikke stort mer enn de 16 sider i vedlegget som gjelder R-direktoratets modell for prosjektadministrasjon. En fremstilling på ca. 50 sider skulle derfor være tilstrekkelig.

Stein Østre

Sosialøkonom

Til vår Avdeling for økonomisk planlegging og utvikling søker vi ny medarbeider
Avdelingens arbeidsområde omfatter bl.a. økonomisk langtidsplanlegging, markedsforskning for konsernets hovedprodukter, økonomiske og statistiske analyser foruten utredninger om handelspolitiske spørsmål.
Vi søker sosialøkonom med interesse for markedsforskning og innsikt i handelspolitiske spørsmål.
Nyutdannede vil også kunne komme i betraktning.
Nærmere opplysninger kan fåes ved henvendelse til avdelingssjef Tor E. Haug, tlf. (02) 46 68 70.

Skriftlig søknad med attestkopier bes sendt til Personalavdelingen. Elkem-Spigerverket a/s, Postboks 5430 – Majorstua, Oslo 3.

Elkem-Spigerverket a|s
Hovedkontoret

NORGES BANKS FOND TIL ØKONOMISK FORSKNING

I samsvar med Fondets formål kan det i juni 1976 utdeles bidrag til forskning, især anvendt forskning, på det økonomiske område, herunder også studier i utlandet i forbindelse med spesielle forskningsoppgaver. Det kan også ytes bidrag til dekning av utgifter i forbindelse med gjesteforedrag og -forelesninger innenfor det økonomiske fagområde og for deltakelse i internasjonale forskningskonferanser.
Søknader med utførlige oppgaver over hvordan midlene tenkes anvendt, sendes Fondets styre, Norges Bank, innen 1. mai 1976.

Erling Petersen
formann

Utgiverpoststed – Bergen Reklametrykk A.s